

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Hospodářská fakulta

Studijní program: 6202 – Hospodářská politika a správa

Studijní obor: Pojišťovnictví

**AKTUÁLNÍ PROBLEMATIKA DŮCHODOVÉHO
POJIŠTĚNÍ V ČESKÉ REPUBLICE**

**ACTUAL PROBLEMS OF PENSION INSURANCE IN CZECH
REPUBLIC**

DP – PO – KPO – 2007 22

Klára MICHONOVÁ

Vedoucí práce: Doc. Ing. Eva Ducháčková, CSc. (KPO, TUL)

Konzultant: Ing. Robin Jirásko (TUL)

Počet stran: 87

Počet příloh: 5

Datum odevzdání: 11. května 2007

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřeby TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne 11. května 2007

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi s vypracováním mé diplomové práce pomohli.

Zvláště děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. Ing. Evě Ducháčkové, CSc. z Katedry pojišťovnictví, TUL a Ing. Robinu Jiráskovi za poskytování metodických rad, informací, materiálů, za jejich ochotu a čas věnovaný zpracování této diplomové práce.

V Liberci dne 11. května 2007

RESUMÉ

Hlavní cíl mé diplomové práce je popsat současný důchodový systém v České republice a podat ucelený pohled o jeho probíhající reformě včetně analýzy jednotlivých částí tohoto systému.

V první části mé diplomové práce je popsán současný systém důchodového pojištění na našem území, důraz je kladen zejména na důchodový věk, výpočet důchodu a jednotlivé dávky důchodového pojištění. Druhá část poukazuje na příčiny nepříznivého vývoje důchodového pojištění, zejména na nepříznivé demografické ukazatele a nerovnováhu příjmů a výdajů důchodového systému. Třetí část se zabývá problematikou individuálního zabezpečení se na stáří, především jsou zde zmíněny produkty, jako životní pojištění, penzijní připojištění, stavební spoření či podílové fondy. Poslední kapitola se zaměřuje na rozbor variant možné důchodové reformy nabídnutých jednotlivými politickými stranami působících v Poslanecké sněmovně, a na činnost pracovní skupiny, která shromažďovala přípravné podklady pro rozhodnutí o důchodové reformě. V závěru autor představuje vlastní návrh reformy důchodového systému.

SUMMARY

The main goal of my graduation theses is to describe current Czech pension system in the Czech Republic and to analyze its running reform.

In the first part of my graduation theses is described current Czech pension system with emphasis on pension age, pension calculation and some ratios of pension insurance. The second part is indicative of adverse evolution causes of pension insurance, especially of adverse demographics indicators and of expenses – incomes imbalance of pension system. The third part shows the problems of individual pension insurance, above all there are mentioned some products, like life insurance, retirement income benefits, building saving and shares funds. The last part is focusing on the analysis of the possible variants of the pension reform offered by the political parties acting in the House of Parliament, and on the activity of the working group, which fact – finded to the decision on the pension reform. Finally author introduces his own concept of pension reform.

KEYWORDS

adjustment of pension
allowance
budgetary deficit
building saving
disability pension
employer allowance
insurance case
insurance company
insurance conditions
insurance payment
insurance premium
insured
life insurance
orphan's pension
pension
pension age
pension insurance
pension reform
pensioner
personal insurance
retirement income benefits
social insurance
state contribution
tax benefit
vested pension
widow's pension

KLÍČOVÁ SLOVA

valorizace důchodu
příspěvek
schodek rozpočtu
stavební spoření
invalidní důchod
příspěvek zaměstnavatele
pojistná událost
pojišťovna
pojistné podmínky
pojistné plnění
pojistné
pojištěný
životní pojištění
sirotčí důchod
důchod
důchodový věk
důchodové pojištění
důchodová reforma
důchodce
individuální pojištění
penzijní připojištění
sociální pojištění
státní příspěvek
daňová výhoda
důchodový nárok
vdovský důchod

OBSAH

Seznam použitých zkratk a symbolů.....	12
Úvod.....	13
1 SOUČASNÝ SYSTÉM DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	15
1.1 Popis současného systému důchodového pojištění.....	15
1.2 Účast na důchodovém pojištění a doby důchodového pojištění.....	16
1.2.1 Význam účasti na důchodovém pojištění.....	16
1.2.2 Doba pojištění.....	17
1.2.3 Náhradní doba pojištění.....	18
1.2.4 Prokazování dob pojištění.....	19
1.3 Důchodový věk.....	19
1.3.1 Význam důchodového věku.....	19
1.3.2 Obecný důchodový věk.....	20
1.3.3 Snížený důchodový věk.....	20
1.4 Výpočet důchodu.....	21
1.4.1 Výpočtový základ.....	21
1.4.2 Osobní vyměřovací základ.....	22
1.4.3 Roční vyměřovací základ.....	23
1.5 Dávky důchodového pojištění	24
1.5.1 Starobní důchod	24
1.5.2 Plný invalidní důchod	25
1.5.3 Částečný invalidní důchod	27
1.5.4 Vdovský a vdovecký důchod	28
1.5.5 Sirotčí důchod	29
1.5.6 Souběh nároků na důchody	29
1.5.7 Zvyšování vyplácených důchodů.....	30
1.6 Pojistné na důchodové pojištění	31
1.6.1 Charakteristika pojistného	31
1.6.2 Pojistné zaměstnavatelů	31
1.6.3 Pojistné zaměstnanců	32
1.6.4 Pojistné osob samostatně výdělečně činných.....	33

2	PŘÍČINY NEPŘÍZNIVÉHO VÝVOJE DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V ČR.....	35
2.1	Příjmy a výdaje důchodového pojištění.....	37
2.1.1	Příjmy základního důchodového pojištění.....	37
2.1.2	Výdaje základního důchodového pojištění.....	38
2.2	Demografický vývoj.....	40
3	POTŘEBA INDIVIDUÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	44
3.1	Životní pojištění.....	44
3.2	Penzijní připojištění.....	45
3.3	Stavební spoření.....	47
3.4	Termínované vklady.....	48
3.5	Podílové fondy.....	49
4	NÁVRHY NA ZMĚNU SOUČASNÉHO DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU.....	52
4.1	Varianta ČSSD – systém pomyslných individuálních účtů.....	53
4.1.1	Návrh varianty.....	53
4.1.2	Výsledky varianty.....	54
4.2	Varianta ODS (původní) – rovný důchod.....	55
4.2.1	Návrh varianty.....	55
4.2.2	Výsledky varianty.....	56
4.2.3	Varianta ODS z 16. listopadu 2006.....	57
4.3	Varianta KSČM – parametrická optimalizace důchodového systému.....	58
4.3.1	Návrh varianty.....	58
4.3.2	Výsledky varianty.....	59
4.4	Varianta KDU – ČSL – částečné dobrovolné vyvázání (opt-out).....	60
4.4.1	Návrh varianty.....	60
4.4.2	Výsledky varianty.....	61
4.5	Varianta US-DEU – kombinovaný systém.....	62
4.5.1	Návrh varianty.....	62
4.5.2	Výsledky varianty.....	62
4.6	Návrh pracovní skupiny Vladimíra Bezděka.....	63
4.6.1	Základní varianta.....	63
4.6.2	Výsledky základní varianty.....	66
4.7	Vlastní názor k návrhům důchodové reformy jednotlivých politických stran.....	66
4.8	Postoje veřejnosti k českému důchodovému systému a zabezpečení na stáří.....	69

4.9 Vlastní postoj a představa důchodové reformy.....	72
4.9.1 Vlastní stanovisko na současný systém.....	72
4.9.2 Vlastní představa důchodového pojištění.....	75
4.9.3 Potřeba větší informovanosti jako podmínka úspěšné reformy.....	81
 Závěr.....	 82
 Seznam použité literatury.....	 84
 Seznam tabulek a grafů.....	 86
 Seznam příloh.....	 87
 Přílohy	

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DC	příspěvkově definovaný
DB	dávkově definovaný
důch.	důchodový/á
EU	Evropská unie
fin.	finanční
kal.	kalendářní
Kč	koruna česká
KNVVZ	koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu
max.	maximálně
mil.	milion
min.	minimálně
mld.	miliarda
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
nem.	nemocenský/á
OSSZ	Okresní správa sociálního zabezpečení
OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
OVZ	osobní vyměřovací základ
RVZ	roční vyměřovací základ
soc.	sociální
tj.	to je
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný

ÚVOD

Stárí a proces stárnutí světové populace, je fenoménem, který můžeme slyšet snad ve všech jeho podobách. Česká republika není v procesu stárnutí výjimkou. Základním a zároveň neodvratným rysem populačního vývoje ČR v následujících 50-ti letech bude stárnutí obyvatelstva, které bude v určitém časovém odstupu doprovázeno poklesem celkového počtu obyvatel. Demografická prognóza naznačuje, že zatímco v roce 2000 připadalo na jednoho důchodce pět pracujících, v roce 2030 to bude pouze 2,5.

V souvislosti s nepříznivým demografickým vývojem se často hovoří o nutnosti důchodové reformy. Je to velmi závažný problém, se kterým se bude muset česká (ale nejen ta česká) společnost v následujících letech vypořádat. Rostoucí střední délka života zapříčiněná zejména poklesem úmrtnosti ve vyšších věkových skupinách, způsobuje růst průměrné doby pobírání důchodu a současně růst nákladů na jednoho důchodce a tím i celkových nákladů na důchody. Nízká porodnost znamená pokles počtu zaměstnaných osob a tím i příjmů do systému. Působení obou těchto faktorů vyvolává v systému důchodového pojištění rostoucí nerovnováhu a tím i jeho dlouhodobou finanční neudržitelnost a potřebu realizace reformních kroků.

Cílem mé diplomové práce je charakterizovat současný systém důchodového pojištění v ČR, analyzovat jednotlivé části tohoto systému, shrnout důvody nepříznivého vývoje důchodového pojištění v ČR, uvést návrhy možného dalšího vývoje prezentované jednotlivými politickými stranami a též uvést i vlastní představu, jak by mohl vypadat důchodový systém v ČR. Prvotním cílem této práce není navrhnout a prezentovat důchodovou reformu, spíše popsat současnou situaci a zanalyzovat dostupné statistické a demografické ukazatele.

Celá diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje popisu současného důchodového systému a jeho konstrukcí. Je zde uvedena problematika účasti na důchodovém pojištění, stále rostoucího důchodového věku a způsobu výpočtu jednotlivých důchodů. Také se zde zabývám rozbohem jednotlivých dávek důchodového pojištění a analýzou pojistného na důchodové pojištění.

Druhá kapitola se věnuje příčinám nepříznivého vývoje důchodového pojištění v naší republice. Zejména se zde zaměřuji na otázku související s příjmy a výdaji do důchodového systému, kde svou pozornost obracím na porovnání základních kritérií souvisejících s celkovým vývojem bilance důchodového pojištění. Další kapitola této části je věnována demografickému vývoji, kde dochází

ke stárnutí populace, což má za následek deficitní důchodový účet a systém se tak stává dlouhodobě finančně neudržitelným.

Třetí kapitola diplomové práce pojednává o dnes velmi frekventované otázce individuálního zabezpečení se na stáří, kdy bude nutné, abychom sami převzali na sebe alespoň částečně odpovědnost za své finanční zabezpečení. V této části je uvedena řada možností, jak se mohou lidé sami zabezpečit na stáří: od životního pojištění a penzijního připojištění přes stavební spoření až po investování například do podílových fondů.

Čtvrtá kapitola uvádí reformní návrhy a následně výsledky jednotlivých politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně, zamýšlí se, jak zajistit dlouhodobou finanční udržitelnost a jak si poradit s mezipříjmovou a mezigenerační solidaritou. V závěru této kapitoly jsou uvedeny vlastní názory na návrhy důchodové reformy jednotlivých politických stran a také vlastní stanovisko na současný systém. Nakonec je zmíněna vlastní představa a varianta důchodového pojištění v naší zemi.

I. SOUČASNÝ SYSTÉM DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ **V ČESKÉ REPUBLICE**

1.1 Popis současného systému důchodového pojištění

Český systém důchodového pojištění je v současné době tvořen v podstatě dvěma pilíři. Tím prvním je základní povinný dávkově definovaný (DB), průběžně financovaný pilíř. Je univerzální a zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby, právní úprava je jednotná pro všechny pojištěnce, neexistují speciální odvětvová schémata. Pouze v oblasti administrativního a organizačního zabezpečení jsou povoleny určité odchylky pro tzv. silové resorty (např. policisté, vojáci, hasiči, celníci). Z tohoto prvního pilíře jsou poskytovány důchody starobní, invalidní (plně invalidní a částečně invalidní) a pozůstalostní (vdovské, vdovecké a sirotčí). [1]

Vedle toho existuje druhý pilíř dobrovolného doplňkového, příspěvkově definovaného (DC), kapitálově financovaného penzijního připojištění se státním příspěvkem. Penzijní připojištění se státním příspěvkem je možno považovat podle terminologie EU za třetí pilíř důchodového systému. Součástí doplňkového třetího pilíře jsou i produkty komerčních pojišťoven – zejména soukromého životního pojištění. Důchody přiznávané z tohoto třetího pilíře se zatím podléhají na příjmech důchodců zanedbatelnou měrou. V členských státech EU obvyklý druhý pilíř (zaměstnavatelské penzijní fondy) v českém systému důchodového pojištění zatím neexistuje.

Současná úprava českého důchodového systému se začala vyvíjet v devadesátých letech minulého století, kdy byly postupně přijímány dílčí reformní kroky spočívající zejména:

- v odstranění diskriminace OSVČ (1990);
- převedení nemocenského pojištění ze správy odborů a jeho organizačním sjednocením s důchodovým pojištěním v rámci České správy sociálního zabezpečení (1991);
- ve zrušení preferencí v důchodovém systému (všichni ekonomicky aktivní občané získávají nároky na důchody podle jednotlivých podmínek - 1992);
- zavedení pojistného jako zvláštní platby mimo daňový systém (1993);
- přijetí zákona o penzijním připojištění se státním příspěvkem (1994).

Jednotlivé reformní kroky byly zakončeny v roce 1995 přijetím nového zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Základním úkolem přijetí zákona o důchodovém pojištění bylo restrukturalizovat dávkový systém tím způsobem, aby kvůli

demografickému vývoji, který je nepříznivý, nebylo nutno v budoucnu zesilovat odvodovou zátěž ekonomicky aktivních osob a zvyšovat podíl sociálních výdajů na hrubém domácím produktu. Dalším cílem bylo také dosáhnout toho, aby u vyplácených důchodů byla umožněna těsnější vazba na mzdový a cenový vývoj. [1], [13]

Od roku 1996 je český systém základního důchodového pojištění vybudován na těchto principech:

- sociální solidarita s relativně značnou příjmovou redistribucí;
- průběžné financování;
- při splnění vymezených podmínek je tento systém povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby (je možná i dobrovolná účast v systému);
- systém je dávkově definovaný – konstrukce výpočtu důchodu je dvousložková:
 - první složka je tvořena základní výměrou, jež je stejná pro všechny druhy důchodů;
 - druhou složku tvoří procentní výměra, jejíž výše závisí na délce doby pojištění a výši příjmů dosažených v rozhodném období před přiznáním důchodu;
- systém poskytuje náhradu příjmů v případě stáří, invalidity a úmrtí živitele;
- systém je jednotný (s určitou odchylkou pro osoby samostatně výdělečně činné, která se týká způsobu stanovení vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení); totéž platí i pro cizince ze třetích zemí, jimž vzniknou shodné nároky ze základního důchodového pojištění jako ostatním pojištěncům, a to i při splnění shodných podmínek;
- systém je dynamický (řada prvků konstrukce výpočtu důchodu je každoročně upravována s přihlédnutím k ekonomickému vývoji včetně indexování vyměřovacích základů);
- stát garantuje systém právně a ekonomicky. [1]

1.2 Účast na důchodovém pojištění a doby důchodového pojištění

1.2.1 Význam účasti na důchodovém pojištění

Účast na důchodovém pojištění je hlavní podmínkou pro to, aby se určitá doba vymezená v zákoně o důchodovém pojištění hodnotila jako doba důchodového pojištění nebo jako náhradní doba důchodového pojištění. Účast na důchodovém pojištění z titulu výdělečné činnosti je též u OSVČ předpokladem pro placení pojistného na důchodové pojištění. Účast na důchodovém pojištění je pro fyzické osoby vyjmenované v §5 zákona o důch. pojištění povinná. Ve vymezených případech je účast na důch. pojištění dobrovolná (jde hlavně o případy uvedené v §6 zákona o důch. pojištění). [3]

1.2.2 Doba pojištění

Zákon o důchodovém pojištění rozlišuje dva pojmy: dobu pojištění (ve vlastním slova smyslu) a náhradní dobu pojištění. Základním rozdílem mezi dobou pojištění a náhradní dobou pojištění je, že za dobu pojištění se platí pojistné na důch. pojištění, zatímco za náhradní dobu pojištění se toto pojistné neplatí. [13]

Mezi doby pojištění patří zejména:

- pracovní poměr

Jde o pracovní poměr založený v pracovní smlouvě, jmenováním nebo volbou. Nehraje zde roli, zda se jedná o pracovní poměr na dobu určitou či neurčitou nebo jde-li o pracovní poměr hlavní, vedlejší nebo souběžný či o pracovní poměr na plný nebo částečný úvazek. Předpokladem hodnocení pracovního poměru jako doby pojištění je, aby v době svého trvání zakládal účast na nemocenském pojištění. Pracovní poměr sjednaný se zaměstnavatelem, který nemá sídlo na území České republiky nebo tzv. příležitostné zaměstnání nezakládají účast na nemocenském pojištění.

- služební poměr

Jedná se o služební poměr vojáků z povolání, příslušníků Policie ČR, příslušníků Vězeňské služby ČR a příslušníků Bezpečnostní informační služby. Od 1.7.1997 sem patří též služební poměr příslušníků Celní správy ČR a od 1.1.2001 se jedná také o služební poměr příslušníků Hasičského záchranného sboru ČR.

- členský poměr k družstvu při výkonu práce pro družstvo

Podmínkou pro hodnocení členského poměru jako doby pojištění, je účast na nemocenském pojištění, pro kterou platí zvláštní úpravy; člen družstva je pojištěn jen v těch kalendářních měsících, v nichž dosáhl příjmu alespoň 400 Kč. Člen družstva je pojištěn také v těch kalendářních měsících, kdy nedosáhl příjmu 400 Kč pro trvání tzv. omluvných důvodů (pracovní neschopnost, karanténa, výkon veřejné funkce, výkon služby v ozbrojených silách, pobírání peněžité pomoci v mateřství nebo rodičovského příspěvku při péči o dítě do tří let věku).

- činnost OSVČ

Za výkon OSVČ se považuje např. podnikání v zemědělství, provozování živnosti, činnost společníka veřejné obchodní společnosti nebo komplementáře komanditní společnosti, výkon umělecké nebo jiné tvůrčí činnosti, aj. OSVČ je účastna pojištění jen jednou, i pokud vykonává několik činností anebo současně koná samostatnou výdělečnou činnost a spolupracuje.

- dohoda o pracovní činnosti

Podmínkou je, aby tato dohoda zakládala účast na nemocenském pojištění. Předpokladem účasti na nem. pojištění je dosažený příjem z dohody o pracovní činnosti alespoň ve výši 400 Kč za kalendářní měsíc. Dohoda o provedení práce nezakládá účast na důchodovém pojištění. [1], [3]

1.2.3 Náhradní doba pojištění

Mezi náhradní doby pojištění patří především:

- studium na střední, vysoké nebo vyšší odborné škole

Studium se hodnotí jako náhradní doba pojištění, pokud se jedná o studium po roce 1995. Studium se započítává v rozsahu prvních šesti let po dosažení věku 18 let. Není podstatné, jestli bylo studium úspěšně ukončeno či nikoliv. I opakované ročníky se považují za dobu studia.

- doba nezaměstnanosti

Dobou nezaměstnanosti po roce 1996 je doba vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání; tato doba se potom započítává bez omezení a to v rozsahu nejvýše tří let.

- péče o dítě

Zde se jedná o péči o dítě ve věku do čtyř let nebo o dítě ve věku do 18 let, pokud je dlouhodobě těžce zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči. Péče o dítě od roku 1996 může být hodnocena též i pro muže, podají-li přihlášku k účasti na důchodovém pojištění.

- pobírání plného invalidního důchodu

- pobírání nemocenských dávek

Pobírání těchto dávek nahrazujících ušlý příjem po skončení výdělečné činnosti se považuje za náhradní dobu pojištění. [1], [13]

1.2.4 Prokazování dob pojištění

Doby pojištění, které se týkají výdělečné činnosti (pracovní poměr apod.) kromě doby samostatné výdělečné činnosti, jsou v naprosté většině případů prokazovány prostřednictvím evidenčních listů důchodového pojištění. Tyto evidenční listy mají podobu předepsaných tiskopisů, jež vyplňuje a orgánu rozhodujícímu o důchodech odesílá zaměstnavatel. Pokaždé po ukončení zaměstnání a od roku 2004 pravidelně po uplynutí každého jednotlivého kalendářního roku se evidenční list uzavírá a odesílá do centrální evidence, která je v kompetenci České správy sociálního zabezpečení. Evidenci o samostatné výdělečné činnosti vede a potvrzuje okresní správa sociálního zabezpečení.

Doby studia se prokazují doklady o studiu (vysvědčení, diplom apod.), výchova dětí rodnými listy dětí. V případě doby nezaměstnanosti po roce 1996 zasílá úřad práce České správě sociálního zabezpečení potřebné údaje přímo. Doba péče o blízkou osobu se prokazuje posudkem příslušného orgánu o převážné nebo úplné bezmocnosti blízké osoby a prohlášením osoby, která o blízkou osobu pečovala.

Pokud nelze dobu pojištění prokázat pomocí evidenčního listu, je možno ji doložit jinými doklady. Může jít o potvrzení zaměstnavatele o zaměstnání, pracovní smlouvu, zápočtový list, posudek o zaměstnání, mzdový výměr, odborářskou legitimaci apod. V případě, že nejsou k dispozici ani tyto doklady, ze kterých by vyplývaly rozhodné skutečnosti o době pojištění, lze dobu pojištění prokázat prohlášením žadatele potvrzeném dvěma svědky (nejlépe spolupracovníky). [3]

1.3 Důchodový věk

1.3.1 Význam důchodového věku

Důchodový věk má podstatný význam zejména pro nárok na starobní důchod, neboť jeho dosažení patří mezi základní podmínky nároku pro tento důchod. Důchodový věk má však také vliv na ostatní důchody (kromě sirotčího důchodu) nebo má vliv na výši těchto důchodů.

Důchodový věk se rozlišuje v České republice zvlášť pro ženy a zvlášť pro muže. U žen závisí důchodový věk na počtu vychovaných dětí. Jde-li o okruh vychovaných dětí, považuje se pro účel výchovy dítěte nejen dítě vlastní, ale též dítě, které žena převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů, dítě manžela svěřené do výchovy rozhodnutím soudu a dítě manžela, zemřel-li druhý rodič nebo pokud není znám. Žena splnila podmínku výchovy, pokud osobně pečuje nebo pečovala o dítě

ve věku do dosažení zletilosti nejméně po dobu deseti let, přičemž se nemusí jednat o souvislou dobu. Ujala-li se žena výchovy dítěte po dosažení osmého roku jeho věku, žena splní podmínku, pokud osobně pečuje o dítě od převzetí do výchovy až do dosažení zletilosti dítěte, nejméně však pět let. [1]

1.3.2 Obecný důchodový věk

Obecný důchodový věk je upraven zákonem o důchodovém pojištění v závislosti na časovém období, kdy pojištěnci dosáhli důchodového věku. Mezníky zde tvoří 1.1.1996 a 1.1.2013.

- 1) **Do 31. prosince 1995** činí důchodový věk u mužů 60 let a u žen 53 až 57 let podle počtu vychovaných dětí:
 - 57 let, pokud nevychovaly žádné dítě,
 - 56 let, pokud vychovaly jedno dítě,
 - 55 let, pokud vychovaly dvě děti,
 - 54 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti,
 - 53 let, pokud vychovaly aspoň pět dětí.
- 2) U pojištěnců, kteří dosáhnou výše uvedených věkových hranic **od 1.ledna 1996 do 31.prosince 2012**, se důchodový věk určí tak, že ke kalendářnímu měsíci, ve kterém pojištěnec dosáhl této hranice, se přičítají u mužů dva kalendářní měsíce a u žen čtyři kalendářní měsíce za každý i započatý kalendářní rok
- 3) **Po 31.prosinci 2012** činí důchodový věk u mužů 63 let a žen, které nevychovaly žádné dítě, a 59 až 62 let u žen, které vychovaly děti (opět v závislosti na počtu vychovaných dětí).

V příloze č.1 je uvedena tabulka pro určení věku odchodu do důchodu dle roku narození. [1], [3]

1.3.3 Snížený důchodový věk

Tato snížená důchodová hranice je upravena §74 zákona o důchodovém pojištění a dle předpisů platných před 1. lednem 1996 vzniká nárok na tuto dobu po odpracování stanoveného počtu let v preferovaných zaměstnáních zařazených v I. pracovní kategorii či v I. kategorii funkcí. Nárok na tuto sníženou věkovou hranici platí do 31. prosince 2018. [3]

Dle výše uvedených předpisů do I. pracovní kategorie patří následující práce vykonávané:

- a) v hornictví se stálým pracovištěm pod zemí v hlubinných uranových, uhelných a dalších rudných a nerudných dolech a v ostatních zaměstnáních v hornictví pod zemí;
- b) členy leteckých posádek, pracovníky soustavně činnými v letadle za letu a členy posádek námořních lodí;
- c) v těžkých chemických provozech nebo hutích;
- d) v jaderných elektrárnách, v prostředí ohroženém ve významné míře ionizujícím zářením při úpravě a konečném zpracování radioaktivních surovin;
- e) s prokázanými chemickými karcinogeny a při pracovních procesech souvisejících s rizikem chemické karcinogenity;
- f) při opracování a v těžbě kamene, při formování žáruvzdorných výrobků a skláří dutého skla;
- g) pod spodní úroveň nadloží a v povrchových dolech na uhlí a radioaktivní nerosty;
- h) ve stokové síti v podzemních prostorách.

Snížený důchodový věk v důsledku získání plného počtu let v I. pracovní kategorii činí:

- 55 let, bylo-li odpracováno alespoň 10 roků v uranových dolech nebo 15 let v uhelných a dalších dolech anebo 20 let v zaměstnání pod písmeny b) – d);
- 58 let, pokud bylo získáno minimálně 20 let v pracích e) – h). [1], [3]

1.4 Výpočet důchodu

1.4.1 Výpočtový základ

Pro vypočtení důchodu jsou třeba následující údaje: doba pojištění, rozhodné období a vyměřovací základy jednotlivých let. Doba pojištění již byla probrána v kapitole 1.2.2. Rozhodným obdobím pro stanovení osobního vyměřovacího základu je období třiceti kalendářních let bezprostředně před rokem přiznání důchodu. Do rozhodného období se nezahrnují kalendářní roky před rokem 1986. Při přiznání důchodu v roce 2004 bude rozhodné období osmnáctileté (1986 až 2003); při přiznání důchodu v roce 2005 je toto rozhodné období devatenáctileté (1986 až 2004) atd.

Pro stanovení výpočtového základu se vychází z osobního vyměřovacího základu pojištěnce, který je stanovován buď jako určitý průměr dosažených výdělků za stanovené rozhodné období anebo z dřívějšího osobního vyměřovacího základu, jestliže pojištěnec již pobíral nebo pobírá některý z přímých důchodů (jde o tzv. zachovaný osobní vyměřovací základ). Při stanovení tohoto

výpočtového základu se používají i tzv. redukční hranice. V roce 2006 činí výše redukčních hranic 9 100 Kč a 21 800 Kč. Výpočtovým základem je osobní vyměřovací základ, jestliže nepřevyšuje první redukční hranici 9 100 Kč. Pohybuje-li se osobní vyměřovací základ pojištěnce v rozmezí 9 100 Kč až 21 800 Kč, započítává se částka převyšující 9 100 Kč z 30 %. Je-li osobní vyměřovací základ vyšší než 21 800 Kč, z částky převyšující horní redukční hranici je započteno 10 %.

Vláda schválila zvýšení redukčních hranic od 1. ledna 2007 následovně: částka 9 100 Kč se zvýší na 9 600 Kč a částka 21 800 Kč se zvýší na 23 300 Kč. Zákon kabinetu neukládá a ani neurčuje žádné omezující podmínky pro zvýšení redukčních hranic, valorizaci pouze umožňuje. Bez zvýšení redukčních hranic by ale byly důchody přiznané v roce 2007 výrazně nižší než důchody přiznané v roce 2006. Navýšení redukčních hranic a výpočtového základu nebude mít nikterak zvláštní dopady na státní rozpočet. Změny vycházejí ze současného právního stavu a budou zahrnuty do výdajů na důchodové pojištění v návrhu státního rozpočtu na rok 2007. [2]

1.4.2 Osobní vyměřovací základ

Osobní vyměřovací základ, ze kterého se stanovuje výpočtový základ, se určí jako měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů pojištěnce za rozhodné období. Tento průměr se stanoví jako součin koeficientu 30,4167 a podílu úhrnu ročních vyměřovacích základů za rozhodné období a počtu kalendářních dnů připadajících na rozhodné období. Osobní vyměřovací základ je zaokrouhlován na celé koruny dolů. Koeficient 30,4167 znamená průměrný počet dní v kalendářním měsíci ($365/12 = 30,4167$). Pro výpočet osobního vyměřovacího základu jsou potřeba tři základní údaje: roční vyměřovací základ, rozhodné období a vyloučené doby.

- Vyloučené doby

Jedná se o doby vyjmenované v §16 odst. 4 zákona o důchodovém pojištění. Jde zejména o pobírání dávek nemocenského pojištění nahrazujících příjem z výdělečné činnosti, o dobu péče o dítě ve věku do čtyř let nebo o dítě ve věku do 18 let, je-li dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči, o péči o převážně nebo úplně bezmocnou osobu, o dobu pobírání plného invalidního důchodu. Smyslem těchto vyloučených dob je, aby osobní vyměřovací základ nebyl rozmělněn úseky, ve kterých lidé obvykle nedosahují příjmy.

Pro výpočet osobního vyměřovacího základu se používá tento vzorec:

$$OVZ = 30,4167 \times (\text{úhrn RVZ} / (KD - VD))$$

RVZ = roční vyměřovací základ za kalendářní rok spadající do rozhodného období

KD = počet kalendářních dnů rozhodného období

VD = počet vyloučených kalendářních dnů v rozhodném období

1.4.3 Roční vyměřovací základ

Roční vyměřovací základ se dá znázornit následujícím vzorcem:

$$RVZ = VZ \times KNVVZ$$

VZ = úhrn vyměřovacích základů pojištěnce v kalendářním roce

KNVVZ = koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu platný pro příslušný kalendářní rok

- úhrn vyměřovacích základů

Jedná se o součet všech vyměřovacích základů v daném kalendářním roce (pojištěnec může mít za daný rok více zaměstnání, a to souběžných nebo na sebe navazujících). Za vyměřovací základ jsou však považovány jen ty příjmy, které byly dosaženy na základě činnosti, jež se považuje za dobu pojištění. Příjmy z činností nezakládající účast na důchodovém pojištění (z dohody o provedení práce či z autorské činnosti, kdy se autor nepřihlásí k účasti na pojištění), nejsou do vyměřovacího základu zahrnuty. Vyměřovací základy se uvádějí na evidenční listy důchodového pojištění nebo na potvrzení okresní správy sociálního zabezpečení. [2]

- koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu

Účelem tohoto koeficientu je aktualizovat hodnotu ročního vyměřovacího základu pojištěnce, a to v závislosti na tempu růstu průměrné mzdy v národním hospodářství. Tento koeficient se stanoví jako podíl všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem, a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ.

Všeobecný vyměřovací základ je stanoven ve výši průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za kalendářní rok. Přepočítací koeficient je stanoven jako podíl průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu, a průměrné měsíční mzdy zjištěné Českým statistickým úřadem za první pololetí

kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu. Všeobecné vyměřovací základy a přepočítací koeficienty jsou stanoveny pro jednotlivé kalendářní roky nařízením vlády vždy do 30. září předchozího kalendářního roku. Tabulka všeobecných vyměřovacích základů, ročních vyměřovacích základů a koeficientů nárůstu všeobecného vyměřovacího základu za jednotlivé roky je uvedena v příloze č.2. [2]

1.5 Dávky důchodového pojištění

1.5.1 Starobní důchod

Tato dávka patří v moderních systémech důchodového pojištění mezi nejvýznamnější dávku tohoto odvětví, ale i celého sociálního zabezpečení. I pro Českou republiku toto platí: v roce 2004 celkové výdaje na dávky důchodového zabezpečení dosahovaly přes 230 mld. Kč, což představuje přes 40 % celkových výdajů na sociální zabezpečení. Nejedná se tedy pouze o dávku největší z celého systému soc. zabezpečení, ale je zároveň dávkou nejrychleji rostoucí a to díky stále se zvyšujícímu věku dožití. Následující tabulka znázorňuje podíl jednotlivých dávek důchodového pojištění na HDP.

Tabulka č. 1: Prognózy výdajů na důchody

Rok	celkem	starobní	invalidní	pozůstalostní
2005	8,2	5,9	1,5	0,7
2010	7,9	5,7	1,4	0,7
2015	7,9	5,7	1,4	0,6
2020	8,1	5,9	1,5	0,6
2025	8,5	6,2	1,6	0,6
2030	9,0	6,6	1,7	0,6
2035	9,8	7,2	1,8	0,7
2040	10,9	8,3	1,9	0,7
2045	11,7	9,0	1,9	0,7
2050	12,3	9,6	1,9	0,7

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

V rámci starobních důchodů se rozlišují dvě koncepce: invalidity a výsluhy.

- *Koncepce invalidity* předpokládá, že od určitého věku se invalidita předpokládá a nemá tedy smysl ji zjišťovat. Tato koncepce byla typická především pro původní dělnické profese. Podle této koncepce se stanovuje důchodový věk.

- *Koncepce výsluhy* vznikla dříve než koncepce invalidity a podle ní nárok na starobní důchod vzniká na základě odpracování příslušného počtu let či po příslušné době sociálního pojištění. Oproti koncepci invalidity není zde pevně stanoven důchodový věk, nýbrž potřebný počet let služby. Tato koncepce charakterizuje hlavně nedělnické profese, jako státní úředníky či zřízence.

Dnešní pojetí starobního důchodu zpravidla kombinuje obě klasická pojetí. [19]

Podmínky nároku

Z hlediska podmínek nároku na starobní důchod, které se týkají důchodového věku, se dříve rozlišovaly dva druhy starobního důchodu: obecný starobní důchod a předčasný starobní důchod. V současné době však platí pouze jeden, a to obecný starobní důchod.

Podmínky na obecný starobní důchod jsou upraveny v §29 zákona o důchodovém pojištění. Dle tohoto ustanovení má pojištěnec nárok na starobní důchod, získal-li dobu pojištění alespoň 25 let a dosáhl-li důchodového věku. Druhou možností pro získání nároku na tento důchod je získání alespoň 15 let doby pojištění a dosažení věku alespoň 65 let (tato věková hranice je stejná pro ženy i muže). [13]

Výše obecného starobního důchodu

Výše důchodu je složena ze dvou složek, a to ze základní výměry a z procentní výměry. Velikost základní výměry činí od 1. ledna 2006 1 470 Kč měsíčně. Výše procentní výměry důchodu činí za každý rok doby pojištění, a to včetně započtených náhradních dob 1,5 % výpočtového základu. Tato procentní výměra vzroste o 1,5 % výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na důchod. Výše procentní výměry důchodu činí nejméně 770 Kč měsíčně. [1], [3]

1.5.2 Plný invalidní důchod

Podmínky nároku

Na tento plný invalidní důchod má nárok pojištěnec, pokud:

- a) se stal plně invalidním a získal potřebnou dobu pojištění a ke dni vzniku plné invalidity ještě nesplnil podmínky nároku na starobní důchod,
- b) se stal plně invalidním následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání.

Na plný invalidní důchod má nárok také osoba s trvalým pobytem na území ČR, která z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nemohla být účastna pojištění po potřebnou dobu a jejíž plná invalidita vznikla před dosažením věku 18 let.

Pojištěnec se považuje za plně invalidního, pokud z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 66 % nebo je schopen pro zdravotní postižení soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek. Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se považuje takový nepříznivý zdravotní stav, který podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než 1 rok. Při určování poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti pojištěnce se vychází z jeho zdravotního stavu, který je doložen výsledky funkčních vyšetření a z jeho schopnosti vykonávat práce, které odpovídají zachovaným tělesným, smyslovým a duševním schopnostem. Bere se také v úvahu, zda se jedná o zdravotní postižení trvale ovlivňující schopnost výdělečné činnosti pojištěnce a schopnost rekvalifikace pojištěnce na jiný druh výdělečné činnosti, než dosud vykonával. Plná invalidita je posouzena lékaři okresních správ sociálního zabezpečení.

Potřebná doba pojištění činí u pojištěnce ve věku:

- a) do 20 let méně než 1 rok,
- b) od 20 let do 22 let 1rok,
- c) od 22 do 24 let 2 roky,
- d) od 24 let do 26 let 3 roky,
- e) od 26 let do 28 let 4 roky a
- f) nad 28 let 5 let.

Tato potřebná doba pojištění je zjišťována z období před vznikem plné invalidity a pokud jde o pojištěnce ve věku nad 28 let, z posledních 10 let před vznikem invalidity. Podmínka potřebné doby pojištění je též považována za splněnou, pokud byla tato doba získána v kterémkoli období 10 let po vzniku plné invalidity. [13]

Výše plného invalidního důchodu

Výše základní výměry činí 1 470 Kč měsíčně. Výše procentní výměry plného invalidního důchodu činí za každý rok doby pojištění 1,5 % výpočtového základu měsíčně. Do doby pojištění se započítává i tzv. dopočtená doba, kterou je doba ode dne vzniku nároku na plný invalidní důchod do dosažení důchodového věku. Procentní výměra tohoto důchodu činí minimálně 770 Kč měsíčně.

V případě osoby, jejíž plná invalidita vznikla před dosažením věku 18 let, činí procentní výměra 45 % výpočtového základu. Za osobní vyměřovací základ se považuje všeobecný vyměřovací základ, který o dva roky předchází roku přiznání plného invalidního důchodu, vynásobený příslušným koeficientem. [1], [3]

1.5.3 Částečný invalidní důchod

Podmínky nároku

Na tento částečný invalidní důchod má nárok pojištěnec, pokud je částečně invalidní a buď získal potřebnou dobu pojištění nebo se stal částečně invalidním následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání. Hlavní podmínkou nároku pro částečný invalidní důchod je částečná invalidita, která je v zákoně vymezena dvěma způsoby. Za prvé se pojištěnec považuje za částečně invalidního, pokud z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu poklesla jeho schopnost soustavné výdělečné činnosti nejméně o 33 %. U částečných invalidních důchodů přiznaných na základě takto vymezené částečné invalidity se každoročně sledují stanovená kritéria pro úpravu důchodu při jeho souběhu s příjmem z výdělečné činnosti. Velikost „povoleného“ příjmu z výdělečné činnosti pro výplatu tohoto důchodu se každoročně mění. Za druhé je pojištěnec částečně invalidní také tehdy, jestliže mu dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav značně ztěžuje obecné životní podmínky. Tento částečný invalidní důchod se vyplácí bez zřetele na to, zda poživatel tohoto důchodu má příjem z výdělečné činnosti a v jaké výši. Potřebná doba pojištění u částečného invalidního důchodu je stejná jako u plného invalidního důchodu. [13]

Výše částečného invalidního důchodu

Opět se důchod skládá ze dvou složek. Základní výměra činí 1 470 Kč měsíčně. Výše procentní výměry částečného invalidního důchodu činí za každý celý rok doby pojištění 0,75 % výpočtového základu měsíčně. Pro výši procentní výměry tohoto důchodu se jako doba pojištění započítává i dopočtená doba, a to dle zásad uvedených u výše plného invalidního důchodu. Do doby pojištění se započítává také i náhradní doba pojištění stejně jako v případě starobního důchodu. Výše procentní výměry tohoto důchodu činí nejméně 385 Kč měsíčně.

Minimální výše procentní výměry částečného invalidního důchodu osob, jež se stanou částečně invalidními před dosažením věku 28 let, pokud je tento důchod přiznán před dosažením věku 18 let a dále pojištěnce, který získal aspoň 15 roků pojištění bez náhradních dob pojištění ke dni vzniku nároku na tento důchod, činí 22,5 % výpočtového základu.

Osoby částečně invalidní mají od 1. února 2006 nárok na celou výši tohoto důchodu bez ohledu na příjem z výdělečné činnosti. Ke změně také dochází, pokud je poživatel plného nebo částečného invalidního důchodu výdělečně činný v cizině. Dříve nedostával v takovém případě důchod. Dle nové zákonné úpravy není výdělečná činnost v cizině překážkou pro výplatu těchto důchodů. [1]

1.5.4 Vdovský a vdovecký důchod

Podmínky nároku

Vdova má nárok na vdovský důchod po svém zemřelém manželovi, pokud manžel:

- a) byl poživatelem starobního, plného či částečného invalidního důchodu, nebo
- b) splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod anebo podmínky na starobní důchod či zemřel následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání.

Vdovec má nárok na vdovecký důchod při splnění stejných podmínek jako vdova na vdovský důchod.

Vdovský a vdovecký důchod se poskytují vždy po dobu jednoho roku od smrti manžela, což je bezpodmínečný nárok na tento důchod. Po uplynutí této doby má nárok na vdovský důchod vdova, která:

- a) pečuje o nezaopatřené dítě,
- b) pečuje o nezletilé dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě, které vyžaduje mimořádnou péči nebo zletilé dítě, které je převážně nebo úplně bezmocné,
- c) pečuje o převážně nebo úplně bezmocného svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela žijícího s ní v domácnosti nebo o takového rodiče, který je částečně bezmocný a starší 80 let,
- d) je plně invalidní,
- e) dosáhla věku 55 let nebo důchodového věku, pokud je tento důchodový věk nižší. [13]

Nárok na vdovský důchod vznikne znovu, pokud se splní některá z výše uvedených podmínek do pěti let po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod. To platí obdobně i pro vdovecký důchod s tím, že je poskytován při dosažení věku 58 let.

Důvody pro zánik nároku na vdovský důchod jsou dva: buď manžel uzavřel nové manželství nebo zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo jako účastnice trestného činu.

Výše vdovského a vdoveckého důchodu

Výše základní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 1 470 Kč měsíčně. Výše procentní výměry tohoto důchodu činí 50 % procentní výměry důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti. [1], [3]

1.5.5 Sirotčí důchod

Podmínky nároku

Na sirotčí důchod má nárok nezaopatřené dítě, zemřel-li rodič (osvojitel) dítěte či zemřela-li osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti odkázáno výživou, která nemohla být ze závažných důvodů zajištěna jeho rodiči. Nárok na sirotčí důchod však nevzniká po pěstounovi nebo jeho manželovi. Oboustranně osiřelé dítě má nárok na sirotčí důchod po každém ze zemřelých rodičů. Nárok na tento sirotčí důchod zaniká osvojením a pokud dojde ke zrušení osvojení, vznikne znovu nárok na sirotčí důchod. Nárok na sirotčí důchod zaniká vždy dovršením 26. roku věku. [13]

Výše sirotčího důchodu

Tento důchod se opět skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry, která činí 1 470 Kč měsíčně (v případě oboustranně osiřelého sirotka náleží základní výměra pouze jednou) a z procentní výměry. Výše procentní výměry tohoto důchodu činí 40 % procentní výměry důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti. [1], [3]

1.5.6 Souběh nároků na důchody

Zákon o důchodovém pojištění umožňuje v některých případech pobírání více druhů důchodů, na druhé straně jsou případy, kdy je současné pobírání některých důchodů vyloučeno. Při souběhu nároků na důchod platí pravidlo, že základní výměra důchodu náleží jen jednou.

V případě, že jsou současně splněny podmínky na výplatu více typů starobních důchodů, je vyplácen pouze jeden, a to ten vyšší. Pokud jsou současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního důchodu a plného nebo částečného invalidního důchodu, je vyplácen jenom jeden, a to ten vyšší. V případě splnění podmínky nároku na tyto důchody ve stejné výši, je vyplácen důchod zvolený občanem. Při splnění podmínek nároku na výplatu plného a částečného invalidního důchodu, vyplácí se opět jen jeden důchod, a to ten vyšší. Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního, plného nebo částečného invalidního důchodu a na výplatu

vdovského nebo vdoveckého důchodu anebo sirotčího důchodu, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši (tj. základní výměra a procentní výměra) a z dalších důchodů se vyplácí jen polovina procentní výměry. Jestliže jsou splněny podmínky nároku na výplatu vdovského či vdoveckého důchodu a sirotčího důchodu, náleží vyšší důchod v plné výši a z druhého důchodu je vyplácena polovina procentní výměry. Oboustranně osiřelému dítěti je vyšší sirotčí důchod vyplácen v plné výši a nižší sirotčí důchod náleží ve výši poloviny procentní výměry. [1], [3]

1.5.7 Zvyšování vyplácených důchodů

Pravidla pro zvyšování důchodů jsou uvedena v §67 zákona o důchodovém pojištění. Dle těchto pravidel jsou důchody zvyšovány v závislosti na růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem a na růstu indexu reálné mzdy. Důchody se zvyšují v pravidelném termínu a mimořádném termínu. Pravidelným termínem je leden kalendářního roku a důchody jsou zvyšovány od splátky důchodu splatné v lednu; předpokladem pro zvýšení důchodu v pravidelném termínu je, že zvýšení dosahuje alespoň 2 %. Zvýšení důchodů v pravidelném termínu stanoví vláda do 30. září. Mimořádným termínem je pátý kalendářní měsíc následující po měsíci, ve kterém růst cen dosáhl ve stanoveném období alespoň 10 %. Vláda stanoví zvýšení důchodů v mimořádném termínu do 50 dnů od posledního kalendářního dne měsíce, v němž byla splněna podmínka růstu cen alespoň o 10 %.

V září 2006 vláda projednávala a schválila další valorizaci důchodů v roce 2007. Schválený nárůst povede ke zlepšení poměru průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě ze současných 40,9 % na 41,2 %. Průměrný starobní důchod bude od příštího roku zvýšen z nyníšších 8 190 Kč na 8 690 Kč. Reálná hodnota průměrného starobního důchodu bude od roku 2007 dosahovat 109,1 % reálné hodnoty starobního důchodu vypláceného v roce 1989.

Základní výměra důchodu, která v současné době činí 1 470 Kč, bude zvýšena o 100 Kč, tj. o 6,8 % na 1 570 Kč. Vzhledem k tomu, že výše základní výměry důchodu je shodná pro všechny důchodce, bude se její navýšení týkat i důchodů přiznaných po 31. prosinci 2006. [19]

V následujícím roce 2007 bude potřeba na navrhované zvýšení důchodů vyčlenit ze státního rozpočtu 16,9 mld. Kč. Schválená valorizace důchodů v roce 2007 naplňuje základní sociální cíle uvedené v článku 136 Smlouvy o založení Evropského společenství, tj. zlepšování životních podmínek občanů České republiky. Přijatá valorizace je v souladu s ústavním pořádkem České republiky.

Vláda také odsouhlasila zvýšení příplatků k důchodu. Tyto příplatky přiznává a vyplácí především Česká správa sociálního zabezpečení perzekvovaným osobám z období komunistického režimu a účastníkům národního boje za vznik a osvobození Československa a některým pozůstalým po nich.¹ Na sjednané zvýšení příplatků bude třeba vyčlenit v roce 2007 24 mil. Kč. S uvedenou částkou se počítá v rámci příprav návrhu státního rozpočtu na rok 2007. K březnu 2006 kompletně vyřídila Česká správa sociálního zabezpečení 5 806 žádostí. [2], [19]

1.6 Pojistné na důchodové pojištění

1.6.1 Charakteristika pojistného

Pojistné na důchodové pojištění představuje odvod do státního rozpočtu, jenž musí být placen poplatníky po splnění podmínek stanovených zákonem o pojistném. Pojistné na důchodové pojištění je vedeno na samostatném účtu státního rozpočtu a v zákonu o státním rozpočtu na příslušný kalendářní rok je uvedena jako samostatná položka státního rozpočtu.

Kromě pojistného na důchodové pojištění upravuje zákon o pojistném také pojistné na nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Pojistné na důchodové pojištění a pojistné na nemocenské pojištění je společně nazýváno jako pojistné na sociální zabezpečení. Tyto odvody však nejsou placeny všemi poplatníky; zaměstnanci a zaměstnavatelé platí pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, osoby samostatně výdělečně činné jsou povinny platit pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, a pokud se přihlásili k účasti na nemocenském pojištění, též pojistné na nemocenské pojištění. [1]

1.6.2 Pojistné zaměstnavatelů

Zaměstnavatel je povinen si sám vypočítat pojistné, které je povinen odvádět. Je povinen odvádět pojistné za sebe a dále také pojistné, které jsou povinni platit jeho zaměstnanci. Odvod pojistného se liší podle toho, má-li zaměstnavatel charakter organizace či malé organizace. Organizace nejprve odečte od pojistného úhrn zúčtovaných dávek nemocenského pojištění a teprve tento rozdíl odvede

¹ Zákon o odškodnění č. 375/2005 Sb. má tři části. První se týká k příplatku k důchodu, na který mají nárok účastníci tzv. prvního a druhého odboje pobírající starobní nebo plný invalidní důchod, a také pozůstalí po nich. Druhá část zákona se týká zvláštního příplatku k důchodu, jenž se vztahuje na poživitele starobního, plného či částečného invalidního důchodu, kteří pobírají důchod upravený kvůli účasti v národním boji za osvobození za 2. světové války, a dále i na osoby soudně rehabilitované za věznění v 50. letech a za pobyt v táborech nucených prací. Třetí část zákona zahrnuje jednorázovou peněžní částku pro účastníky národního boje za osvobození a stanovený okruh pozůstalých.

na účet příslušné okresní správy sociálního zabezpečení. Malá organizace neprovádí zúčtování s dávkami nemocenského pojištění (vyplácí je OSSZ) a odvádí na účet příslušné OSSZ celé pojistné, které je povinná odvádět.

Pojistné je stanoveno procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. U zaměstnavatele je vyměřovacím základem úhrn vyměřovacích základů všech jeho zaměstnanců a rozhodným obdobím pro zjištění vyměřovacího základu je kalendářní měsíc. Sazba pojistného na důchodové pojištění činí 21,5 % (spolu s pojistným na nemocenské pojištění a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti celkem 26 %).

Pokud zaměstnavatel neodvede pojistné ve stanoveném termínu, musí za každý kalendářní den prodlení platit penále ve výši 0,1 % dlužné částky. Nesplnění povinnosti odvést pojistné za zaměstnance může v některých případech naplnit skutkovou podstatu trestného činu. V určitých případech se může zaměstnavateli uložit přírážka k pojistnému. Ukládá ji OSSZ, pokud výrobní zařízení zaměstnavatele nevyhovuje předpisům k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, hygienickým nebo zdravotnickým předpisům či není provozováno předepsané zařízení na ochranu života a zdraví zaměstnanců. Výše této přírážky může být až 5 % z vyměřovacího základu. [1]

1.6.3 Pojistné zaměstnanců

Sami zaměstnanci pojistné na důchodové pojištění nevypočítávají a ani neodvádějí. Tuto činnost za ně provádí jejich zaměstnavatel zodpovědný za správný výpočet pojistného a jeho odvod. Zaměstnavatel odvádí pojistné za zaměstnance spolu se svým pojistným.

Pojistné se opět stanovuje procentní sazbou z vyměřovacích základů, kterým je u zaměstnance obvykle úhrn jeho hrubých příjmů za kalendářní měsíc. Sazba pojistného na důchodové pojištění činí 6,5 % (spolu s pojistným na nemocenské pojištění a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti celkem 8 %).

Pokud zaměstnavatel neodvedl pojistné sražené zaměstnancům ze mzdy a pojistné hrazené ze svých prostředků, nemá to vliv na možné nároky zaměstnance z nemocenského a důchodového pojištění. Pouze u zaměstnanců obchodních společností, jsou-li současně společníky nebo členy statutárního orgánu nebo dozorčí rady této společnosti, se doba, za kterou zaměstnavatel nezaplatil pojistné, pro účely důchodového pojištění nezapočte. [1]

1.6.4 Pojistné osob samostatně výdělečně činných

OSVČ platí jednak pojistné a jednak zálohy na pojistné. Pojistné je placeno z vyměřovacího základu stanoveného za kalendářní rok a zálohy na pojistné jsou placeny z měsíčního vyměřovacího základu. OSVČ si vyměřovací základ určují samy. Tato částka nesmí být nižší než 35 % příjmu ze samostatné výdělečné činnosti před rokem 2004, 40 % v roce 2004, 45 % v roce 2005 a od roku 2006 nesmí být vyměřovací základ nižší než 50% příjmu ze samostatné výdělečné činnosti po odečtení nákladů vynaložených na jeho dosažení a udržení a zároveň nesmí být nižší než zákonem stanovené minimum. Sazba 40 %, 45 % a 50 % platí pro OSVČ vykonávající hlavní i vedlejší samostatnou výdělečnou činnost.

V roce 2006 činí minimální vyměřovací základ u OSVČ, která tuto činnost vykonává jako hlavní, 4 709 Kč měsíčně a v případě vedlejší výdělečné činnosti pak 1 884 Kč měsíčně. Maximální roční vyměřovací základ je 486 000 Kč, přičemž je tato částka poměrně snižována za kalendářní měsíce, v nichž OSVČ po celý měsíc nepodnikala. Sazba pojistného na důchodové pojištění činí 28 % (spolu s příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti celkem 29,6 %).

V roce 2003 platilo zálohy na pojistné na sociální zabezpečení 646 tisíc OSVČ, v roce 2005 jejich počet dosáhl 750 tisíc. V roce 2003 odvedly OSVČ na pojistném celkem 8,7 mld. Kč, o rok později 12,3 mld. Kč a v roce 2005 14,7 mld. Kč. Přesto tvoří procento jimi odvedeného pojistného jen malou část z celkového objemu vybraného pojistného na důchodové pojištění (4,3 % v roce 2003, 5,3 % v roce 2004 a 5,9 % v roce 2005). Vyplývá z toho tedy, že zvyšování minimálního důchodového pojistného u OSVČ nevede v žádném případě k jejich likvidaci, nýbrž vede ke zvýšení spravedlnosti v systému, snížení rozdílu v postavení OSVČ a zaměstnanců a přínosu do státního rozpočtu i očekávané vyšší příjmy.

Pokud OSVČ neodvede pojistné, je povinna za každý den prodlení zaplatit penále vy výši 0,1 % dlužné částky. Penále a dlužné pojistné předepsané platebním výměrem se na základě vykonatelného rozhodnutí vymáhá správním nebo soudním výkonem rozhodnutí. Doba, za kterou nebylo zaplacené pojistné na důchodové pojištění, se pro účely důchodového pojištění nezapočte. Nemá-li OSVČ zaplacené pojistné na nemocenské pojištění za 3 kalendářní měsíce, zaniká účast na tomto pojištění posledním dnem kalendářního měsíce, za které bylo pojistné naposled zaplacené. [1], [13]

Tabulka č. 2: Přehled sazeb pojistného

Poplatník	Procentní sazby z vyměřovacího základu na		
	důchodové pojištění	nemocenské pojištění	příspěvek na státní politiku zaměstnanosti
organizace a malá organizace	21,5	3,3	1,2
zaměstnanec	6,5	1,1	0,4
OSVČ	28	4,4	1,6

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

II. PŘÍČINY NEPŘÍZNIVÉHO VÝVOJE DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Nejvýznamnějším problémem, se kterým se bude muset česká (a nejen česká) společnost v následujících letech vypořádat, je fenomén stárnutí obyvatel. Je to sice z lidského hlediska pozitivní věc, ale z hlediska ekonomického je to věc problematictější. Tento fenomén je charakterizován rostoucím podílem osob ve vyšších věkových skupinách v závislosti na prodlužující se střední délce života, která je dána poklesem úmrtnosti a nízké porodnosti. Je také spojen se zvyšujícím se průměrným věkem. Lze očekávat, že průměrný věk se ze současných 40 let zvýší na skoro 48 let v roce 2065 a podíl osob ve věkové skupině nad 65 let bude činit více jak 30 % oproti současným necelým 14 %. Současné demografické situaci v České republice bude věnována samostatná kapitola.

Současný systém důchodového pojištění funguje na principu průběžného financování, což znamená, že ekonomicky aktivní osoby odvádí ze svých příjmů pojistné pro financování důchodů existujících důchodců. Prodlužující se střední délka života způsobená hlavně poklesem úmrtnosti ve vyšších věkových skupinách znamená růst průměrné doby pobírání důchodu a zároveň růst nákladů na jednoho důchodce a tím i celkových nákladů na důchody. Naproti tomu nízká porodnost znamená pokles počtu zaměstnaných osob a tím i příjmů systému. Vliv obou těchto faktorů vyvolá v systému důchodového pojištění rostoucí nerovnováhu a tím i jeho dlouhodobou finanční neudržitelnost, která vyžaduje realizaci reformních kroků.

Zásadní kritéria reformy důchodů jsou slušné, bezpečné důchody pro seniory a vypočitatelná a zároveň únosná zátěž pro zaměstnané. Systém důchodového pojištění bude správně nastaven tehdy, nebude-li působit obrovské schodky na veřejných rozpočtech a poskytne-li všem lidem možnost rozhodnout se co nejpružněji za jakých podmínek a kdy budou ochotni odejít do důchodu. Reformou důchodového systému zřejmě nedojde ke zvrácení demografických trendů, ale jejím cílem by mělo být upravení systému důchodového pojištění do takové formy, která by byla při daném vývoji dlouhodobě finančně udržitelná. Jedná se o jeden z nejobtížnějších úkolů, které vlády jednotlivých zemí musí řešit. Neexistuje žádný ideální důchodový systém, jenž by ostatní země mohly brát za svůj vzor. Jednotlivé země musí přistupovat k reformě vzhledem ke svým podmínkám a požadavkům. [17]

Čeští důchodci jsou zatím se stávajícím důchodovým systémem spokojeni, což je vcelku logické. Své peníze dostanou včas a v podstatě i ve slíbené výši. Fakt, že pod hranicí chudoby je mezi českými důchodci jen 4% osob, což je nejmenší procento ze zemí EU, by nás však neměl uspokojit. Dosavadní průběžný systém sice nepřestane fungovat ze dne na den, ale dle analýz tzv. Bezděkovy zprávy (pojmenovaná podle svého koordinátora), je stávající systém skutečně neudržitelný. Může sice fungovat ještě asi 20 let, ale pokud se nepřikročí k reformě důchodů již teď, bude v onom roce 2026 již pozdě.

Stejně jako Česká republika musí řešit otázku dlouhodobé udržitelnosti důchodových systémů z důvodů stárnutí populace, řeší tento problém téměř celý vyspělý svět. V některých zemích přistoupili spíše k úpravám existujících systémů (Francie, Rakousko či Německo). Jinde se přistoupilo k výrazné obměně systémů jako např. ve Švédsku, v Polsku či na Slovensku. Reformy důchodových systémů proběhly v sousedních zemích relativně nedávno, popřípadě ještě probíhají, a proto ještě není možné zjistit, jak moc budou úspěšné ve svých cílech. Určité negativní zkušenosti lze vysledovat spíše v oblastech souvisejících s konceptem reformy důchodového systému nepřímo. Na základě zahraničních zkušeností bychom se při důchodové reformě měli především vyvarovat nedostatečné připravenosti, a to jak v rovině politické, tak technické. Připravenost v politické rovině spočívá především v dosažení shody na podobě reformy, aby v případě změny politického rozložení nebyl změněn směr reformy. Mohlo by to vést k nejistotě účastníků a ve svých důsledcích i ke ztrátě důvěry v ni. V rovině technické je třeba uvést záměry uvedené v reformě do praxe, tzn. umět reformu administrativně zvládnout. Neměl by se podceňovat ani souhlas veřejnosti s důchodovou reformou, z toho důvodu musí probíhat průběžná vysvětlovací a osvětová kampaň k objasnění její nezbytnosti a jejích základních principů. [21]

Při tvorbě penzijních reforem hraje svou nezanedbatelnou roli také sociální dialog, tzn. je třeba naslouchat i sociálním partnerům, aby měl výsledný návrh co největší podporu. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že i s ohledem na to, že neexistuje žádné ideální řešení důchodové reformy, musí být rozhodnutí o budoucí podobě učiněno politicky, protože jsou to právě politici, kdo ponesou za toto rozhodnutí odpovědnost vůči všem skupinám obyvatel. [9]

2.1 Příjmy a výdaje důchodového pojištění

V této kapitole zaměřuji svou pozornost na porovnání základních kritérií souvisejících s celkovým vývojem bilance důchodového systému. Za hlavní kritéria jsou považována tzv. makrofinanční kritéria, mezi která patří příjmy, výdaje, saldo a kumulované saldo důchodového systému a celkový náhradový poměr. Detailněji se zde budu zabývat příjmy a výdaji na důchodové pojištění.

Jak již bylo dříve uvedeno, je systém základního důchodového pojištění financován průběžným způsobem, tzn. příjmy z pojistného vybrané v daném období jsou určeny pro úhradu výdajů na důchody v tomto období. Pojistné zavedené od roku 1993 představuje příjem státního rozpočtu. V roce 1996 byl zaveden tzv. zvláštní účet důchodového pojištění, jenž je součástí státních finančních aktiv. Na tento účet se podle zákona o rozpočtových pravidlech převádí kladný rozdíl mezi příjmy pojistného na důchodové pojištění, včetně příjmů z penále a pokut připadajících na důchodové pojištění a výdaji na dávky důchodového pojištění, včetně výdajů spojených s výběrem pojistného na důchodové pojištění a výplatou dávek důchodového pojištění. Postup výpočtu tohoto rozdílu je stanoven vyhláškou č. 76/2005 Sb., o stanovení způsobu výpočtu rozdílu mezi příjmy pojistného na důchodové pojištění a výdaji na dávky důchodového pojištění.

Od roku 1996 začaly výdaje na důchody převyšovat příjmy základního důchodového pojištění asi o 9 %. Od 1. ledna 2004 byly proto v základním důchodovém pojištění zavedeny následující změny:

- zvýšení procentní sazby pojistného na základní důchodové pojištění z 26 % na 28 %;
- pokračování ve zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod;
- omezení možností předčasného odchodu do starobního důchodu;
- postupné zvyšování minimálního vyměřovacího základu pro stanovení pojistného u OSVČ.

Díky těmto změnám se situace již v roce 2004 obrátila a výdaje základního důchodového pojištění byly nižší než příjmy z pojistného o 4 %. [22]

2.1.1 Příjmy základního důchodového pojištění

Příjmy základního důchodového pojištění tvoří pojistné placené zaměstnanci, zaměstnavateli a OSVČ. Výše pojistného se stanoví jednotnou procentní sazbou 28 % (zaměstnavatelé 21,5 % a zaměstnanci 6,5 %).

Vývoj příjmů sociálního pojištění záleží především na vývoji počtu plátců pojistného a na průměrné platbě připadající na jednoho pojištěnce. V letech 1994 – 2004 celkový počet plátců

pojistného poklesl o 9 %. Výše průměrné platby na jednoho pojištěnce závisí také na tom, zda pojištěnci dosahují těchto příjmů jako zaměstnanci nebo jako OSVČ. Průměrný vyměřovací základ OSVČ je mnohem menší a např. v roce 2004 dosahoval ve srovnání se zaměstnanci pouze 30,8 %. V letech 1994 – 2005 se vyměřovací základy u OSVČ zvýšily o 69 %, ale u zaměstnanců dokonce o 172 %. Stále se zvyšující podíl OSVČ na celkovém počtu pojištěnců (z 9,7 % v roce 1994 na 15,2 % v roce 2005) a odlišnost ve stanovení vyměřovacího základu pro odvod pojistného zaměstnanců a OSVČ mají nepříznivý vliv na vývoj výše příjmů základního důchodového pojištění. V roce 2003 se rozhodlo o postupném zvyšování minimálního vyměřovacího základu pro odvod OSVČ, jenž od roku 2006 činí 50% z rozdílu mezi příjmy a výdaji. Účelem této změny je hlavně růst podílu OSVČ na úhradách základního důchodového pojištění. [22]

2.1.2 Výdaje základního důchodového pojištění

Nejvyšší podíl na výdajích základního důchodového pojištění, které v současné době dosahuje téměř 9 % HDP, mají výdaje na starobní důchody. Vyplývá to z toho, že z celkového počtu důchodců tvoří největší procento důchodci starobní a zároveň úroveň starobních důchodů je ze všech druhů důchodů největší (viz. tabulka č. 4).

V souvislosti s tím, jak se v rámci reformních kroků budou zvyšovat pobídky k delšímu setrvání na trhu práce, je možné v budoucnu očekávat, že význam invalidních důchodů jako cesty k předčasnému odchodu z trhu práce bude růst. Osoby s nárokem na plný invalidní důchod i po splnění podmínek nároku na starobní důchod nejsou v případě souběhu s výdělečnou činností žádným způsobem omezeny. Podmínkou je pouze posouzení zdravotního stavu pojištěnce posudkovým lékařem.² Problém invalidity má významnou regionální dimenzi, neboť souvisí se situací na trhu práce i s dlouholetou namáhavou a zdraví škodlivou prací a v neposlední řadě i s horším životním prostředím. Dnes pobírá téměř 16 % osob ve věku 50 až 64 let invalidní důchod.

Uzákoněním zvláštního účtu důchodového pojištění v roce 1995 se zjistil přebytek pojistného důchodového pojištění nad výdaji za rok 1996 ve výši 4,4 mld. Kč, jenž byl zároveň použit na krytí části záporného salda hospodaření systému důchodového pojištění v roce 2001. V dalších letech, až do roku 2003 docházelo ke schodkům, tzn. že k žádným převodům prostředků na zvláštní účet důchodového pojištění nedocházelo. Jedním z důvodů bylo snížení sazby pojistného na důchodové pojištění z 27,2 % na 26%. Za roky 2004 a 2005 dochází po několika letech opětovně k přebytku

² V roce 2005 bylo provedeno celkem 71 tis. zjišťovacích prohlídek, z čehož byla ve 29 tis. případech uznána částečná invalidita a ve 32 tis. plná invalidita. V 10 tis. případech zjišťovacích prohlídek nebyla uznána ani plná ani částečná invalidita.

příjmů z důchodového pojištění nad výdaji tohoto pojištění. Toto převýšení příjmů pojistného nad výdaji na důchody činilo v roce 2004 10,6 mld. Kč a v roce 2005 dosahovalo 8,9 mld. Kč. Přebytek příjmů nad výdaji vyplynul především z úpravy dané zákonem č. 425/2003 Sb., kterým s účinností od 1. ledna 2004 došlo ke zvýšení sazby pojistného na důchodové zabezpečení z 26 % na 28 % vyměřovacího základu. [22]

Tabulka č. 3: Příjmy důchodového pojištění a výdaje na důchody

Rok	Příjmy (mld. Kč)	Výdaje na dávky (mld. Kč)	Příjmy - výdaje (mld. Kč)
2001	180,2	196,1	-15,9
2002	192,2	208,3	-16,1
2003	202,8	220,3	-17,6
2004	235,8	225,2	10,6
2005	250,1	241,2	8,9

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Tabulka č. 4: Výdaje na důchody podle druhu důchodu

Rok	Důchod						celkem
	starobní	plný invalidní	částečný invalidní	vdovský	vdovecký	sirotčí	
Výdaje v mld. Kč							
2001	140,7	28,0	7,7	15,9	1,2	2,4	195,8
2002	150,8	30,2	8,5	17,1	1,4	2,5	210,4
2003	156,3	31,5	9,1	17,3	1,5	2,5	218,3
2004	163,0	32,7	9,6	17,4	1,5	2,6	226,9
2005	175,7	35,0	10,6	18,0	1,7	2,7	243,6
Výdaje v % z celkem							
2001	71,8	14,3	3,9	8,1	0,6	1,2	100,0
2002	71,6	14,4	4,0	8,1	0,7	1,2	100,0
2003	71,6	14,4	4,2	7,9	0,7	1,1	100,0
2004	71,9	14,4	4,2	7,7	0,7	1,1	100,0
2005	72,1	14,4	4,3	7,4	0,7	1,1	100,0

Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Z tabulky č.3 je patrné, že v současnosti dochází k přebytku příjmů nad výdaji důchodového pojištění. Nelze očekávat, že by tato situace byla udržitelná i pro další roky. Nedojde-li k zásadním úpravám systému, vzrostou výdaje na důchody ze současných 9 % na 14 % HDP v roce 2030. To vše při stagnujících příjmech 8 % HDP, což by znamenalo, že více jak 40 % výdajů nebude kryto příjmy z pojistného. V roce 2000 dosáhl deficit důchodového systému výše 0,8 % HDP, v roce 2030 lze očekávat schodek ve výši 6 % HDP. Nezmění-li se systém financování, znamenalo by to pro ČR řadu problémů, zejména v otázce přijetí jednotné evropské měny euro. Důchodový systém je součástí veřejných rozpočtů a dle Maastrichtských kritérií nesmí překročit hranici 3 % HDP. [22]

2.2 Demografický vývoj

V této kapitole se budu snažit vycházet z makroekonomických východisek. V nových členských zemích EU dnes žije celkem 74,2 mil. obyvatel, což z celkového počtu obyvatel EU (457,3 mil.) představuje 16,2 %. Prognóza do roku 2020 se nejeví nijak příznivě, neboť se očekává mírný pokles populace v nových zemích a jen velmi slabý nárůst v zemích bývalé EU 15. Občané starší 65 let se u nových členů EU podílejí na celku 12 – 13 %, za 15 let tento podíl vzroste na 18,4 %. V zemích bývalé EU 15 se tento podíl zvýší ze současných 16 % na 21 %. Z uvedeného vyplývá, že bude ubývat ročníků mladých do 15 let a to zhruba stejným tempem. Starší ročníky mají v roce 2050 dosahovat zhruba poloviny produktivní populace. Dle předpovědí Světové banky lze očekávat také pokles porodnosti a zvýšení délky života. S faktorem růstu životního stylu roste i chuť k utrácení seniorů, neboť nechtějí být odstrčenou skupinou, která živoří. S delším věkem a zejména s vyšší kvalitou života ve stáří roste i průměrná spotřeba seniorů a na to současné penzijní systémy nejsou schopny reagovat.

Celá debata kolem potřebnosti důchodové reformy vychází z přesvědčení, že se demografické ukazatele vyvíjejí v neprospěch průběžného systému financování penzí a tím způsobují v systému nerovnováhu. Tuto nepříznivou situaci dokládají základní demografické ukazatele, v této kapitole budou uvedeny tři základní. [17]

- úhrnná plodnost

ČSÚ definuje úhrnnou plodnost jako počet dětí, které by se živě narodily každé ženě během celého jejích reprodukčního období³, pokud by se během tohoto reprodukčního období nezměnila míra plodnosti žen podle věku a zůstala na úrovni roku, za který je úhrnná plodnost vypočítána. Dále se počítá s nulovou úmrtností žen během reprodukčního věku. V současných evropských podmínkách dosahuje úhrnná plodnost hodnoty přibližně 2,1 (beru v úvahu nízkou kojeneckou úmrtnost), což znamená, že plodnost zajišťuje prostou reprodukci obyvatelstva bez významnějšího přirozeného přírůstku nebo úbytku. Dojde-li k poklesu pod tuto hodnotu, početní stav populace nabývá tendenci k dlouhodobému snižování.

Odhady úhrnné plodnosti za jednotlivé roky v budoucnosti ukazuje tabulka č. 5. V ČR je problém úhrnné plodnosti alarmující – rodí se pouze zhruba polovina dětí potřebných k prosté reprodukci obyvatel. Demografové očekávají, že v následujících desetiletích dojde k mírnému nárůstu plodnosti, ale přesto „rovnovážné“ hodnoty dvě děti na jednu ženu nebude pravděpodobně

³ Věkové rozpětí 15 – 49 let

v následujících 50 letech dosaženo. Z toho vyplývá, že bez migrace bude počet obyvatel v ČR klesat. Nepříznivá situace ohledně poklesu počtu narozených dětí souvisí také se způsobem života. Důvody pro menší počty dětí v naší generaci nejsou ekonomické, nejsou jisté ani zdravotní, nýbrž důvodem je změna životního stylu, kterou si lidé sami zvolili. Ženy upřednostňují budování kariéry a otázku mateřství začínají řešit ve stále vyšším věku.

Tabulka č. 5: Vývoj úhrnné plodnosti v ČR

Rok	2001	2002	2003	2004	2005	2010	2020	2030	2040	2050	2065
Úhrnná plodnost	1,15	1,17	1,18	1,23	1,28	1,34	1,51	1,57	1,61	1,64	1,68

Zdroj: Český statistický úřad

- struktura populace podle věkových skupin

Druhým ukazatelem je struktura populace podle věkových skupin. Předpovědi ČSÚ jsou uvedeny v tabulce č. 6. Relativní podíl nejstarší generace po celá devadesátá léta mírně vzrůstal a jeho vývoj kontrastoval se zmenšujícím se podílem dětské složky obyvatelstva. Jak u mužů, tak u žen se očekává v příštích desetiletích pokles počtu lidí ve věku do 55 let a nárůst počtu lidí ve věku nad 55 let. Nejvyšší početní nárůsty lze očekávat u populace ve věku nad 65 let. Například v roce 2040 by měla být třetina všech žen a čtvrtina všech mužů starší 65 let. [17]

Tabulka č. 6: Struktura populace podle pohlaví a věkových skupin

	2003	2010	2020	2030	2040	2050
Počet obyvatel (tis. osob)	10 217	10 283	10 284	10 102	9 795	9 438
Muži:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 - 19	22,8	20,2	19,2	18,2	17,4	17,5
20 - 54	53,7	52,6	50,5	46,5	42,0	39,5
55 - 64	12,4	14,4	12,8	15,3	16,4	14,5
65 -	11,1	12,8	17,5	20,0	24,1	28,5
Ženy:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 - 19	20,6	18,3	17,4	16,5	15,8	15,9
20 - 54	49,9	48,8	46,8	42,9	38,6	36,1
55 - 64	12,9	14,8	12,8	15,1	16,1	14,0
65 -	16,6	18,1	23,0	25,6	29,5	34,0
Obě pohlaví:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 - 19	21,7	19,2	18,3	17,3	16,6	16,7
20 - 54	51,7	50,7	48,6	44,6	40,3	37,8
55 - 64	12,7	14,6	12,8	15,2	16,3	14,2
65 -	13,9	15,5	20,3	22,8	26,9	31,3

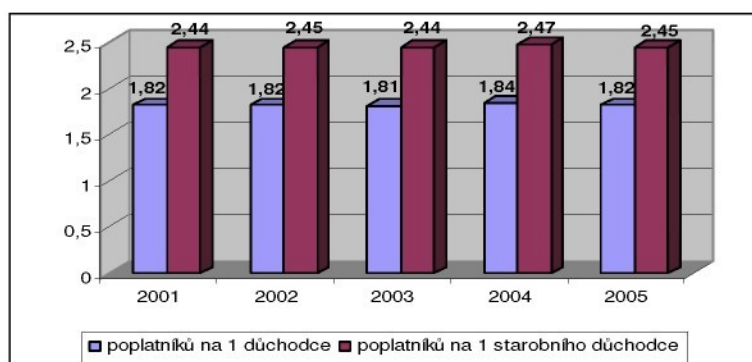
Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty

- míra závislosti

Třetím užitečným ukazatelem je míra závislosti. Míra závislosti je významným indikátorem, který vyjadřuje tlak na veřejné finance plynoucí z poklesu počtu ekonomicky aktivních osob (pokles příjmů) a růstu demograficky citlivých výdajů (především důchody a zdravotní péče).

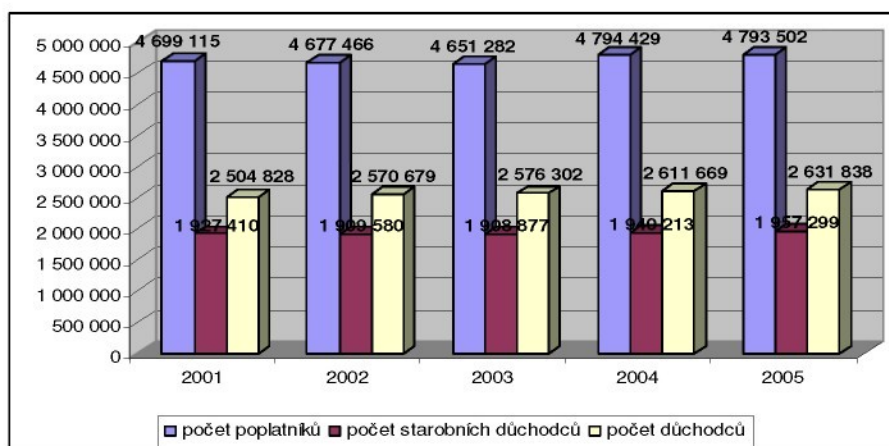
Ke 30. září 2005 evidovala ČSSZ celkem 1 957 299 starobních důchodců a 4 793 502 poplatníků pojistného na sociální zabezpečení (viz. graf č. 2). Na jednoho starobního důchodce tak přispívalo 2,45 poplatníků. Celkový počet důchodců, tedy kromě penzistů starobních i lidí pobírajících invalidní a pozůstalostní penze, bylo ke 30. září 2005 celkem 2 631 838. Z toho vyplývá, že na jednoho důchodce přispívalo 1,82 poplatníků pojistného (graf č.1). Od září 2001 do září 2005 přibýlo celkem 94 387 poplatníků pojistného a to z důvodu, že se zvýšil počet osob samostatně výdělečně činných, kteří si samostatnou výdělečnou činností skutečně vydělávají. [17]

Graf č. 1: Vývoj počtu poplatníků na 1 důchodce

Zdroj: Český statistický úřad

Graf č. 2: Vývoj počtu poplatníků a důchodců

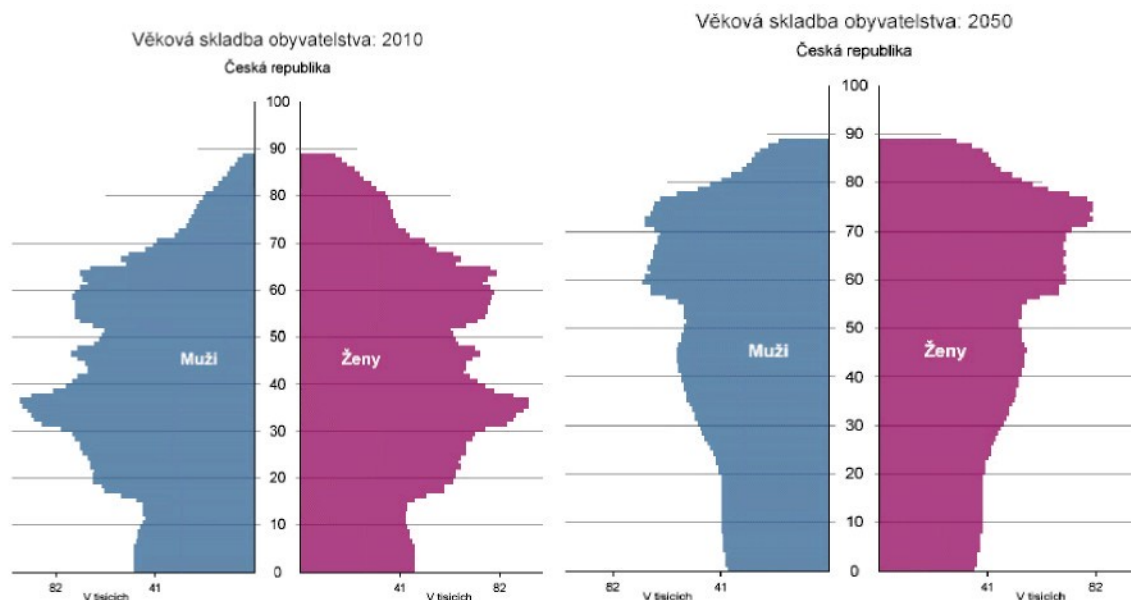
Zdroj: Český statistický úřad

Pro věkovou strukturu obyvatel České republiky jsou typické jisté nepravidelnosti, které byly způsobeny zejména výkyvy ve vývoji porodnosti. Mezi nejvýraznější patří:

- pokles porodnosti za první světové války (1914-1918). Těmto osobám je v současné době 87 – 90 let a i přesto, že v tak vysokém věku žije jen malý počet lidí, je deformace věkové struktury stále patrná;
- pokles porodnosti v letech 1933-1937 kvůli hospodářské krizi;
- nárůst porodnosti během druhé světové války a po jejím skončení;
- pokles porodnosti v souvislosti s přijetím zákona o potratu (1958-1962);
- tříletý nárůst počtu narozených v letech 1963-1965 zpřísněním podmínek zákona o potratu a prodloužením mateřské dovolené z 18 na 22 týdnů od 1.4.1964;
- nárůst porodnosti v 70. letech (1973-1979) jako důsledek přijetí komplexu pronatalitních opatření v souběhu s působením vlivu vyšších počtů mladých žen;
- výrazný pokles počtu narozených v devadesátých letech;
- počátky mírného vzestupu porodnosti od minima z roku 1999, resp. výrazněji až od roku 2004 jako projev rození dětí, které ženy posouvají/posouvají do vyššího věku. [17]

Současné věkové složení obyvatel ČR je ovlivněno již zmíněným poklesem porodnosti, jenž nastal v první polovině devadesátých let, následnou stagnací ročních počtů narozených a v posledních dvou letech jejich viditelným, i když mírným vzestupem. Tímto vývojem v uplynulých šestnácti letech došlo k vytvoření dalšího „zářezu“ ve věkové pyramidě – v její základně (viz. graf č. 3).

Graf č. 3: Věkové složení obyvatel v roce 2010 a v roce 2050

Zdroj: Český statistický úřad

III. POTŘEBA INDIVIDUÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Výše penze, kterou občan České republiky za současného stavu dostává, je velmi nízká. Vzhledem ke zhoršujícímu se stavu veřejných financí a demografické situaci, jejichž problematika byla popsána v předcházející kapitole, je dopředu jasné, že se finanční situace důchodců bude v budoucnosti ještě zhoršovat. Již dnes je tedy nutné, abychom se na odchod do důchodu připravili i my sami a převzali na sebe alespoň částečně zodpovědnost za své finanční zabezpečení. Nepatří to sice mezi populární a příjemná opatření, ale budeme k němu okolnostmi donuceni podobně jako ostatní země Evropské unie.

Existuje mnoho možností, jak dlouhodobě spořit. Finanční instituce poskytují nabídku různých produktů, pomocí kterých dochází ke zhodnocení úspor klientů, aby z hlediska dlouhodobého horizontu nebyli poškozeni například vývojem inflace. V této souvislosti ovšem platí, že by lidé měli využívat především těch finančních produktů a služeb, které jsou určeny zejména pro zabezpečení v době odchodu do důchodu. Ze zákona jsou totiž stanoveny a omezeny tak, aby klientům byla poskytnuta nejen možnost výhodného a dlouhodobého zhodnocení, ale též nadstandardní ochrana úspor. Současné nabízí i dodatečné zhodnocení prostřednictvím státního příspěvku nebo daňových úspor.

3.1 Životní pojištění

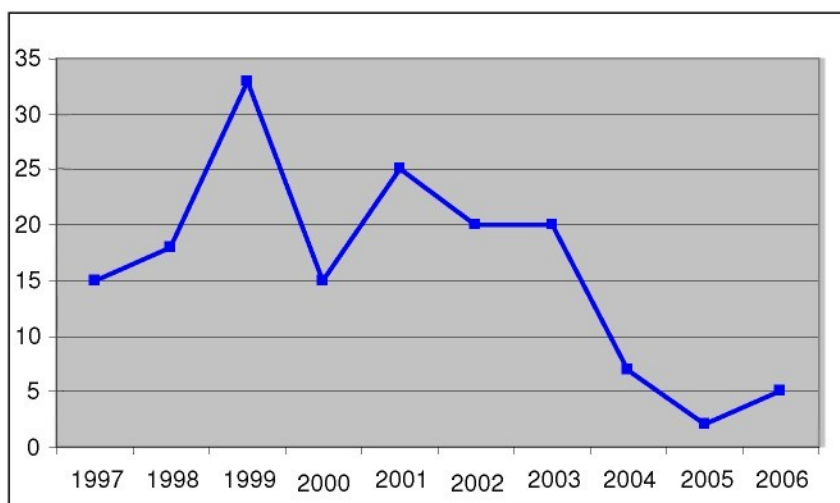
Životní pojištění nabízí ideální spojení výhodného a bezpečného spoření včetně pojištění závažných životních rizik. Jeho základním účelem je zabezpečení rodiny nebo blízkých finančně závislých osob v případě úmrtí živitele. S tímto účelem souvisí využívání životního pojištění při dluhovém financování, kdy toto pojištění slouží jako záruka za úvěr, hypotéku apod. Právě z tohoto pohledu je životní pojištění nenahraditelné, ostatní finanční produkty pojistnou ochranu nenabízejí. Přestože hraje životní pojištění hlavní roli v zajišťování finančního krytí celé řady rizik (úmrtí, úraz, invalidita či vážná nemoc), může na druhé straně představovat prakticky čistě spořicí produkt, jímž není kryto žádné riziko. Z tohoto pohledu může být životní pojištění analogií penzijního připojištění. Životní pojištění tak může sloužit jak ke krytí vybraných životních rizik, tak k dlouhodobé tvorbě úspor. [10]

Životní pojištění si v současné době získává stále více příznivců. Na druhou stranu je stále dostatek těch, hlavně mladých lidí, kteří si rizika nepřipouští a možnost zajistit sebe a své blízké při

nenadálých situacích berou na lehkou váhu. To, že většina mladých lidí nepřistupuje zodpovědně k možnostem ochránit sebe a své blízké před následky předčasného úmrtí nebo vážného zranění, vyplývá z výzkumu veřejného mínění, který byl zpracován pro Českou asociaci pojišťoven.

Především mladí lidé ve věkové kategorii mezi 20 až 29 lety berou rizika životního pojištění na lehkou váhu. Jen pouze třetina z nich má uzavřený nějaký druh životního pojištění. Důvodem poklesu prodeje produktů životního pojištění není pouze podceňování rizik, ale i jednostranná orientace lidí zejména na výnos finančních produktů. Mnoho lidí dává přednost před životním pojištěním některému z konkurenčních produktů, jako je penzijní připojištění či stavební spoření. Hlavní motivací je státní podpora a příspěvky.

Graf č.4: Tempo růstu životního pojištění v posledních 10 letech (v %)

Zdroj: www.finance.cz

Celkové předepsané pojistné za 12 měsíců roku 2006 vzrostlo a dosáhlo téměř 120 miliard korun. Bohužel si neživotní pojištění stále uchovává výrazný náskok před životním. Z celkového objemu zaplaceného pojistného připadalo 60,7 % (72,8 mld. Kč) do oblasti neživotního pojištění a zbylých 39,3 % (47 mld. Kč) do oblasti životního pojištění. [22]

3.2 Penzijní připojištění

Jedná se většinou o dobrovolné systémy kolektivního pojištění, které jsou organizovány buď v podnicích pro vlastní zaměstnance, ve skupinách sdružujících různé profese (např. advokáty, lékaře,...) nebo v jiných sociálních skupinách vytvořených za tímto účelem. Kromě státního

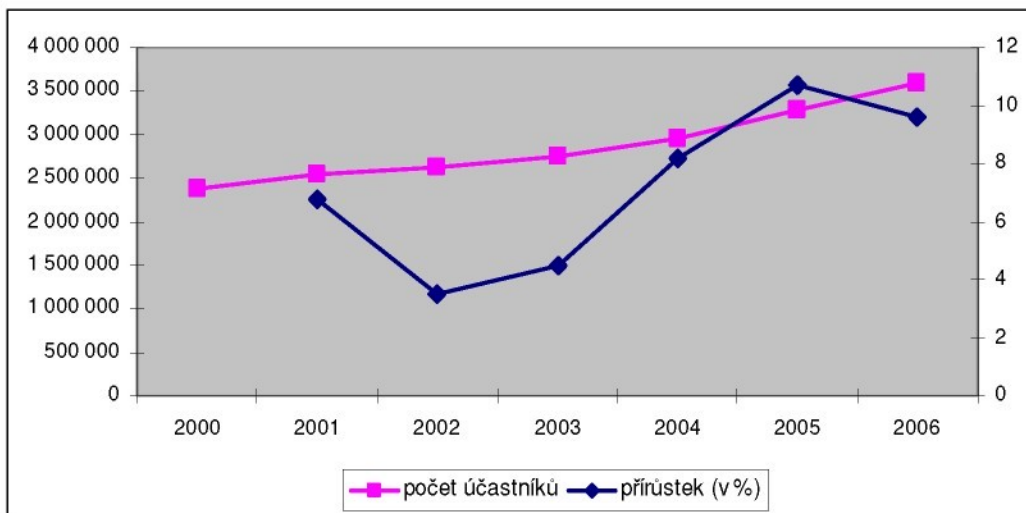
příspěvku a daňových úlev, které přináší vyšší výnosy než takové termínované vklady, je činnost penzijních fondů kontrolována řadou státních úřadů, což chrání klienty před případnými propady na kapitálových trzích. Při výběru penzijního fondu bychom měli preferovat silné společnosti s kvalitním finančním zázemím, které budou zárukou dlouhodobého fungování odborné úrovně při správě úspor. Takovým příkladem jsou penzijní fondy, které jsou součástí velkých domácích bankovních skupin.

Ke konci roku 2006 dosáhl celkový počet penzijně připojištěných občanů rekordní výši 3 593 645, z čehož vyplývá, že každý třetí občan je penzijně připojištěn (viz. graf č.4). Meziroční nárůst připojištění (oproti roku 2005 o 314 tisíc) svědčí o stále rostoucí oblibě tohoto produktu. Současně roste také objem příspěvků účastníků, který za rok 2006 dosáhl historicky největší hodnoty 17,607 mld. Kč (nárůst o 14,8 % oproti roku 2005), průměrný měsíční příspěvek činí 431 Kč. Roste také počet účastníků, kterým na penzijní připojištění přispívá jejich zaměstnavatel. Jejich celkový počet je 1 028 850, což představuje téměř 30 % z celkového počtu penzijních připojištění.

Troufám si tvrdit, že hlavním důvodem současného úspěchu penzijních fondů při získávání klientů je strach. Lidé se jednoduše oprávněně obávají, že až půjdou do důchodu, třeli by se státním důchodem bídu s nouzí. Kromě důchodové reformy jsou politici schopni se dohodnout jen na tom, že s ohledem na demografický vývoj bude mít stát za dvacet let velké problémy s vyplácením důchodů. Téma je to mediálně zajímavé a dobře využitelné pro politické zviditelnění, takže i velmi frekventované v tisku a televizi. Pak stačí dodat penzijním fondům jen trochu serióznější reklamu, která správně nasměruje váhající občany a vysvětlí jim, že pouze tento fond je pro ně zárukou spokojeného stáří. Co potom záleží na tom, že existují i jiné, přinejmenším stejně bezpečné a přitom výnosnější alternativy dlouhodobého uložení finančních prostředků? Průměrný český občan se v investicích příliš nevyzná, je konzervativní a má tendenci věřit reklamě.

Velké společnosti v případě penzijního připojištění i životního pojištění poskytují ještě další velmi zajímavou a výhodnou možnost řešení nejen pro zaměstnance, ale i pro zaměstnavatele. Zaměstnavatelé totiž mohou svým zaměstnancům na tyto produkty finančně přispívat, což je velmi zajímavý motivační program a bonus. K tomu si ovšem může tyto příspěvky zaměstnavatel odepsat z daní. O tom, že si již řada firem uvědomila přednosti podobného postupu, svědčí vysoká obliba a využívání této možnosti ze strany mnoha společností. [4]

Graf č. 5: Vývoj počtu účastníků penzijního připojištění a přírůstek v %

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí

3.3 Stavební spoření

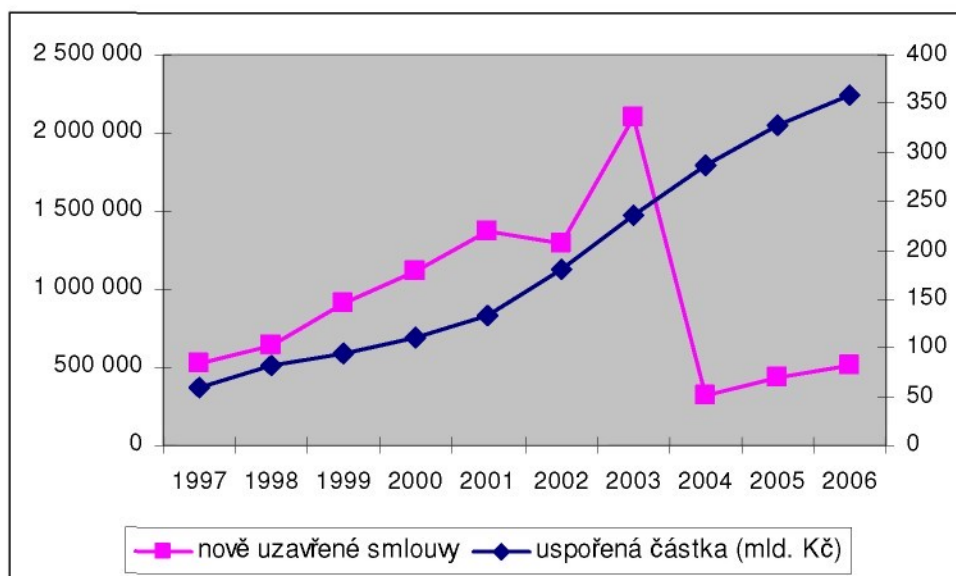
Produkt stavebního spoření nemá na trhu konkurenci, ani banky zatím nenabízejí nic takového, co by víc vynášelo a neneslo přitom žádné riziko. Hlavním důvodem je každoroční státní podpora. U smluv založených po roce 2003 dosahuje hodnoty až 3 000 Kč ročně, podmínkou však je každý rok složit na účet alespoň 20 tisíc korun a spořit minimálně šest let. (U starých smluv činí státní podpora 4 500 Kč při vkladu alespoň 18 tisíc korun ročně a doba spoření je minimálně pět let). Stavební spoření je ideálním spořicí produktem nejen pro dospělé, ale i pro zabezpečení dětí. Na jednu smlouvu lze spořit řadu let s tím, že za každý rok klient obdrží státní podporu. Jediným omezením je cílová částka, kterou nelze překročit. Další výhodou tohoto produktu je, že klient může po pěti, respektive šesti letech smlouvu kdykoliv vypovědět, ale bez ztráty státní podpory – byl totiž splněn požadavek minimální doby trvání pojištění. [15]

To, že tento produkt roste na oblibě, dokazují následující data: v roce 2006 bylo uzavřeno celkem 516 000 nových smluv, což je ve srovnání s rokem 2005 nárůst o 86 000 smluv. Celková hodnota cílové částky u nových smluv činila v minulém roce 125 mld. Kč, průměrná cílová částka u fyzických osob pak 236 000 Kč (viz. graf č.5). S růstem počtu smluv souvisí i nárůst počtu úvěrů, který v roce 2006 dosahoval 901 000, což oproti roku 2005 představuje nárůst o 43 000 úvěrů.

Mnoho rodin se již přesvědčilo, že díky stavebnímu spoření vyřešili nejednu životní situaci podstatně snazším způsobem, a to se nemuselo vždy jednat pouze o problémy s bydlením a potřebu

úvěru. V některých rodinách uspořené peníze umožnily, aby děti pokračovaly ve studiu, aby mohly absolvovat zahraniční stáž apod. Starším lidem při odchodu do důchodu pomohly vyrovnat rozdíl mezi příjmem a důchodem. A dalších příkladů by jistě bylo možné uvést bezpočet. [23]

Graf č. 6: Počet nově uzavřených smluv a vývoj uspořené částky na stavební spoření

Zdroj: Ministerstvo financí

3.4 Termínované vklady

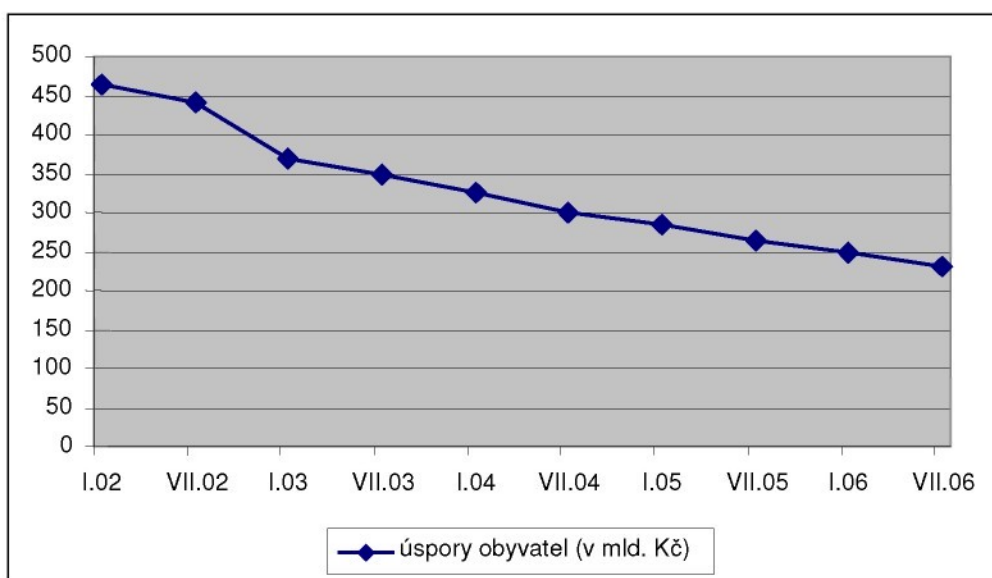
Dá se říci, že termínovaný vklad je obyčejný jednorázový vklad na bankovní účet, na kterém se klientům jejich peníze po určitý čas úročí určitou sazbou. Na tyto vklady nelze ukládat úplně libovolné částky v korunách, ale i v cizích měnách. Banky žádají určitý minimální vklad, který se pohybuje od 1.000 do 100.000 Kč. Záleží na bance a také na skutečnosti, zda se jedná o termínovaný vklad pro fyzické osoby nebo podnikatele. Pro podnikatele platí většinou vyšší částky minimálního vkladu. Termínované vklady nejsou obecně příliš výnosné, na druhou stranu klienti mají své finance v bezpečí banky a ze zákona pojištěné do výše 90 %.

Zhodnocení termínovaných vkladů, vkladních knížek či spořicích účtů je opravdu velmi mizivé, dokonce lze říci, že úspory dokonce znehodnocuje. Avšak na druhou stranu leží nemalý objem rodinných úspor v ČR na těchto depozitních produktech. Banky si této skutečnosti jsou vědomy, a proto se snaží svým klientům pomocí osobních bankéřů i reklamních kampaní rozšířit vědomostní obzory a snažit se je přimět k tomu, aby si své úspory přesunuli do ziskovějších produktů. Kromě nabídky výběru ze stovek podílových fondů nejružnějšího zaměření přišly banky s možností vložit

své finance do termínovaného vkladu s garantovaným výnosem a možností nadstandardního zisku v podobě prémie.

Současná situace s termínovanými vklady není opravdu potěšující. U komerčních bank začal na jaře 2001 pokles objemu termínovaných depozit obyvatelstva, který se dosud nezastavil. Od té doby ukazovala čísla v meziročním srovnání vždy nižší stav ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku. Strmost tohoto poklesu se však v několika posledních pololetích poněkud zmírnila, např. v polovině roku 2005 činil meziroční pokles objemu termínovaných vkladů českých domácností 16,9 mld. korun. Troufám si říci, že odliv peněz do jiných forem úspor sice pokračuje nadále, ale s výrazně menší intenzitou. Hlavní příčinou propadu úspor domácností na termínovaných vkladech u komerčních bank je jejich nízké úročení. Není pak možné konkurovat spořicími produktům se státní podporou, která zvyšuje zejména jejich efektivní úrokové sazby. [24]

Graf č. 7: Vývoj úspor českých domácností v termínovaných vkladech

Zdroj: Český statistický úřad

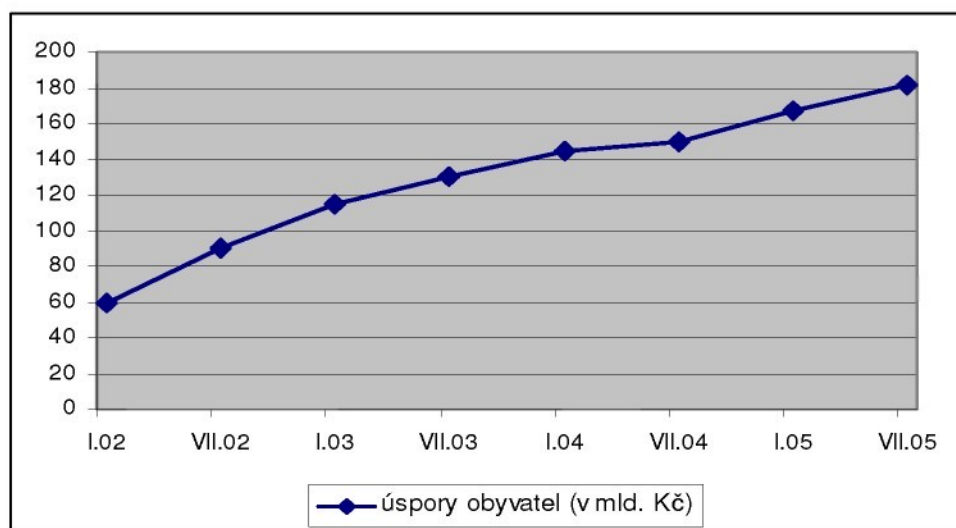
3.5 Podílové fondy

Jedná se o velmi zajímavou alternativu z bankovních produktů, která je dostupná i běžným občanům, kteří se nespokojí s tím, že jim peníze v bance zbytečně leží a nevydělávají. Tento typ fondu je prostředkem kolektivního investování. Jeho základní princip spočívá v tom, že větší počet investorů svěří své finanční prostředky profesionálnímu správci (tj. investiční společnosti), jenž je za odměnu zhodnocuje a spravuje. Podílové fondy vydávají svým podílníkům výměnou za vložené

peníze tzv. podílové listy, jejichž hodnota odpovídá podílu prostředků investovaných na vlastním jmění fondu. Kurs podílového listu potom dává přesné informace o tom, jak dochází ke změně zhodnocení portfolia fondu. Při prodeji podílových listů investor potom získává svůj podíl na majetku fondu, ne však fiktivní cenu vzniklou na burze.

Portfolio těchto podílových fondů je tvořeno mnoha cennými papíry (dluhopisy, akciemi i podílovými listy jiných fondů), takže propad ceny některého z nich má na celkový výnos jen malý vliv. Existuje navíc celá řada fondů s různou rizikovostí (od fondů peněžního trhu s minimálním rizikem až po agresivní akciové trhy), nabízející potenciálně vysoký výnos, ale i hrozbu, že investor může přijít o část vložených prostředků. Podílové fondy jsou typické také vysokou likviditou, protože pokud se jedná o termínované vklady, lze své úspory z banky vybrat až po uplynutí dohodnuté doby, podílové listy je investiční společnost však povinna odkoupit kdykoliv. Maximální termín pro výplatu peněz je zde sice třicet dní, ale většina investičních společností však peníze svým klientům převádí mnohem dříve.

Graf č. 8: Vývoj úspor českých domácností v podílových fondech

Zdroj: Český statistický úřad

Majetek lidí v podílových fondech začal od roku 2001 rapidně stoupat a vůbec největší hodnoty dosáhl v polovině roku 2005 – 167 mld. Kč, tedy 2,53krát vyšší stav oproti roku 2001 (viz. graf č. 7). Druhým významným rysem je rostoucí obliba zahraničních podílových fondů, která se projevuje podstatně vyššími přírůstky investic ve srovnání s domácími fondy. Jestliže v polovině roku 2005 vzrostl objem peněz obyvatelstva v domácích podílových fondech ve srovnání se

stejným obdobím roku 2004 o 12 mld. korun, jejich investice do zahraničních podílových fondů vzrostly o téměř 18 mld. korun.

V obecné rovině lze říci, že rozložení úspor do různých finančních produktů je velice individuální záležitostí, která je dána řadou faktorů, jako jsou např. individuální averze jednotlivce k riziku či osobní preference ve výběru toho kterého produktu. Doporučuji proto, aby jednotlivci navštívili některého z finančních zprostředkovatelů či bankovních domů, kde jistě dostanou správnou radu, a to právě na základě svých individuálních požadavků, popř. velikosti úspor. V otázce úspor na stáří obecně samozřejmě platí, že čím vyšší budou úspory jednotlivců na stáří, tím vyšší si zajistí poté životní úroveň v postproduktivním věku. Zde je nutné opět doplnit, že ne pouze produkty, které jsou primárně zaměřeny na stáří (jako např. penzijní připojištění či životní pojištění) mohou sloužit k zabezpečení příjmů na stáří, ale, že to mohou být veškeré úspory, které budou sloužit k tomuto účelu.

Přestože je patrný skokový příklon Čechů k investičním produktům, přetrvává však tradiční konservatismus. Celá polovina takto neinvestovaných peněz je umístěna ve fondech peněžního trhu, tzn. v nejméně rizikových dlouhodobě méně výnosných typech podílových fondů. Těm však dávají lidé přednost před akciovými fondy, které těžily v posledních letech z pozitivního vývoje burzovních indexů především ve středoevropském regionu.

Zadlužovat se činí lidem v současné době stále menší problémy. Půjčky jsou velmi dobře dostupné a většina zájemců je schopna na ně dosáhnout. Lidé by však naopak měli místo zadlužování spořit a finančně se připravovat na důchod. Je holý nerozum se v budoucnu spoléhat pouze na starobní důchod vyplácený od státu. [22]

IV. NÁVRHY NA ZMĚNU SOUČASNÉHO DŮCHODOVÉHO SYSTÉMU

V systému důchodového zabezpečení působí navzájem protichůdné vlivy. Výhody pro část populace lze získat pouze na úkor jiné části obyvatelstva. Není známa taková reforma, která by nikomu nezhoršila a alespoň někomu zlepšila příjmovou perspektivu v důchodovém věku. Neexistuje ekonomicky ideální důchodová reforma nebo ideální důchodový systém. Proto musí mít rozhodnutí o důchodové reformě a budoucí podobě důchodového systému výhradně politický charakter. Pouze politici mají ten mandát učinit rozhodnutí o vzájemně protichůdných prvcích důchodového systému. Rozhodnutí o důchodové reformě znamená rozhodnutí o tom, co má být obětováno jeho stabilitě. Není možné mít současně vysoké důchody, nízký důchodový věk a nízkou příspěvkovou sazbu, resp. levný důchodový systém. Stanovení strategie vyžaduje dostatečně dlouhý plánovací horizont. Důchodový systém musí být totiž dlouhodobě udržitelný. Jinak nezískají občané dostatečně kvalitní a důvěryhodné informace pro svá vlastní ekonomická rozhodování. Přijetí strategické vize ovšem neznamená rigiditu důchodového systému. Flexibilitu systému vůči měnícím se vnějším podmínkám lze zajistit vhodnou taktikou při plnění strategických cílů. [9]

Politické rozhodnutí o podobě důchodového systému je nutné především v následujících rovinách:

1. Jak zabezpečit dlouhodobou finanční udržitelnost povinného důchodového systému?
2. Jaká bude příjmová solidarita v povinném důchodovém systému?
3. Zda a jak diverzifikovat financování povinného důchodového systému?
4. Zda a jak řešit mezigenerační nespravedlnost povinného důchodového systému?

Tato kapitola pojednává o návrzích a hodnocení jednotlivých politických stran, a to dle níže uvedených kritérií:

a) **Makrofinanční kritéria**, která posuzují stabilitu penzijního systému z agregátního úhlu pohledu:

- *příjmy* důchodového systému – rozumí se příjmy, které jsou určeny ke krytí výdajů a odvíjí se od míry plodnosti, míry nezaměstnanosti, naděje dožití;
- *výdaje* důchodového systému – jejich výše závisí na druhu důchodu, pohlaví, valorizace důchodů, generace (početnost ročníků);

- *celkový náhradový poměr* – poměr průměrného starobního důchodu a průměrné hrubé mzdy v ekonomice;
- *příspěvková sazba* – zákonem stanovené procento povinných odvodů do důchodového systému;
- *saldo důchodového systému* – rozdíl příjmů a výdajů důchodového systému;
- *kumulované saldo důch. systému* – jde o kumulaci salda s ohledem na nutnost financování schodku (např. emise státních dluhopisů) a možnost investování přebytků.

b) Mikrofinanční kritéria, která posuzují stabilitu důchodového systému z úhlu pohledu „příjmově-typizovaného“ jedince (PTJ):

- *vnitřní míra výnosu důchodového systému* – jedná se o takové výnosové procento, při kterém se pro PTJ odcházejícího do důchodu rovná čistá současná hodnota jeho očekávané penze čisté současné hodnotě plateb, jež odvedl do důchodového systému;
- *individuální náhradový poměr* – nově přiznaný starobní důchod / poslední „předdůchodová“ mzda;
- *implicitní daň* – ukazuje, zda a jak motivuje důchodový systém k odchodu či setrvání na trhu práce a tím umožňuje stanovit „optimální“ věk odchodu z trhu práce z pohledu maximalizace důchodového bohatství. Kladná daň motivuje k odchodu do důchodu, záporná daň motivuje k setrvání na trhu práce. [5]

4.1 Varianta ČSSD – systém pomyslných individuálních účtů

4.1.1 Návrh varianty

Tato varianta vychází z toho, že důchodové zabezpečení zůstává i nadále založeno na průběžně financovaném státním systému (PAYG). Nově bude vytvořen systém pomyslných individuálních účtů (NDC), na kterých má každý jedinec přehled o stavu odvedeného pojistného na důchodové zabezpečení. Každý rok bude občan informován formou výpisu o aktuálním stavu na svém individuálním účtu a aktuální výši jeho důchodu, na který mu vznikl nárok po dosažení stanoveného důchodového věku. Na ochranu nízkopříjmových jedinců je zaveden institut tzv. minimálního garantovaného důchodu.

Věková hranice pro odchod do důchodu bude postupně zvyšována až na 65 let pro muže i ženy. Ženy dosáhnou tohoto věku v letech 2033 – 2043 podle počtu vychovaných dětí, muži v roce 2030.

Navíc od roku 2010 je plánovaný převod pojistného ze státní politiky zaměstnanosti (1,6 %) do důchodového systému. Tyto prostředky se plně připsají na individuální účty pojištěnců, takže pojistná sazba NDC bude činit od roku 2010 22,6 % a celková pojistná sazba důchodového systému bude dosahovat 29,6 %.

Vyplácený důchod je valorizován dle inflace a poloviny růstu průměrné reálné mzdy. Stejným způsobem je valorizován i minimální garantovaný důchod. Zůstatky na individuálních pomyslných účtech se meziročně zhodnocují v závislosti na růstu objemu celkového vybraného pojistného.

Tato varianta předpokládá, že starobní důchod z NDC je vypočten jako doživotní annuita, která zohledňuje uvažovanou valorizaci důchodu. Zásadní rozdíl od současného systému je v tom, že se při výpočtu annuity pracuje s unisex úmrtnostními tabulkami, takže výše starobního důchodu je nejen závislá na uvažované valorizaci, ale také na unisex době dožití dané generace v okamžiku odchodu do starobního důchodu a výši zůstatku na pomyslném účtu. Dochází ke změně také v oblasti invalidních důchodů, které jsou od roku 2010 snižovány přepočtem podle NDC pravidel za dopočtenou dobu pojištění.

Do roku 2040 je občanům garantován minimální důchod ve výši 1,2 násobku životního minima jednočlenné domácnosti a od tohoto roku dochází ke snižování tohoto minimálního důchodu na 1,1 násobek životního minima. Varianta ČSSD vychází z toho, že je životní minimum valorizováno podle inflace a tří čtvrtin tempa růstu průměrné reálné mzdy.

ČSSD počítá s tím, že posledním rokem pro odchod do starobního důchodu plně podle „starého“ PAYG DB systému, je rok 2009. Váha NDC důchodové složky starobního důchodu v celkovém důchodu činí po startu systému NDC v roce 2010 3,3 % za každý rok v období let 2010 až 2040. Význam PAYG DB postupně klesá a NDC důchod na celkovém starobním důchodu jednotlivce nabývá na významu. Rokem 2040 je ukončeno transformační období a pro výpočet starobního důchodu je plně použit NDC systém. [5], [19]

4.1.2 Výsledky varianty

Lze očekávat, že postupný přechod na NDC systém bude do určité míry eliminovat nárůst výdajů na důchodové pojištění. Toto snížení však může znamenat sociální riziko s případným negativním dopadem na státní sociální výdaje. Nezohledňuje se zde vývoj životního minima a jeho vazbu na hodnotu minimálního garantovaného důchodu. Zvládnutí výdajové strany systému starobních

důchodů je dosaženo na úkor poklesu celkového náhradového poměru, jehož výše po dokončení transformačního období trvale klesá až na dvě třetiny výchozí úrovně (tzn. ze současných 42 % na 27 % koncem století). Toto snížení je zapříčiněno především zafixováním statutární věkové hranice pro odchod do důchodu. Srovnatelný postup poklesu je možné zaznamenat také u průměrného invalidního důchodu ve vztahu k průměrné mzdě. Je možno čekat, že skoro 60 % nově přiznaných NDC důchodů bude dlouhodobě pod úrovní hranice chudoby (asi čtvrtina průměrné mzdy v ekonomice).

Vývoj výdajů se odráží ve vývoji salda důchodového systému, neboť od roku 2010 příjmy v poměru k HDP setrvávají po celý projekční horizont konstantní. V první třetině projekce zůstává systém v mírném, ale klesajícím přebytku. Díky silnému nárůstu počtu důchodců se ve druhé třetině systém dostává do deficitu, který se pohybuje kolem 1 % HDP ročně. Ke změně dochází od druhé poloviny šedesátých let, kdy se v důchodovém systému obnovuje přebytek, jenž se pohybuje kolem 0,5 % HDP.

Systém NDC důchodů je příznivý především pro jednotlivce, kteří pobírají průměrný a vyšší příjem. Ženy v systému NDC dosahují dlouhodobě vyšší míry výnosu než muži, což je způsobeno použitím unisex úmrtnostních tabulek při výpočtu důchodu z NDC systému. U mužů se plný NDC systém projevuje v otázce motivace k odchodu do důchodu po dosažení statutární věkové hranice takřka pojistně-matematicky neutrálně. Neboť se odvedené pojistné plně promítne do vyššího důchodu, je NDC plně ekvivalentním systémem. [5]

4.2 Varianta ODS (původní) – rovný důchod

4.2.1 Návrh varianty

Základním principem této varianty je průběžné financovaný státní pilíř, který bude zajišťovat pro všechny stejný rovný důchod ve výši 20 % průměrné mzdy. Současně se sníží povinné platby do průběžného systému na úroveň 20 % (na starobní důchody připadá 12 % a sazba na nestarobní důchody je ve výši 8 %). Z uvedeného vyplývá, že se váha státního důchodového zabezpečení sníží a vzroste tak prostor pro soukromé dobrovolné zabezpečení hrající velmi důležitou roli v životě každého občana.

K přechodu na systém rovného důchodu dochází generačním způsobem⁴:

- Lidé narození v roce 1945 a starší budou odcházet do starobního důchodu a pobírat důchody podle pravidel platných dle stávajícího PAYG DB systému. Pro tyto ročníky je až do jejich důchodu zachována pojistná sazba ve výši 28 %.
- Složitější situace je s lidmi narozenými v letech 1946 – 1974, neboť na ně se vztahují pravidla částečně obou systémů – pravidla „nového“ rovného důchodu a pravidla „starého“ PAYG DB. Tito lidé budou pobírat kombinovaný důchod kalkulovaný dle následujících pravidel:

$$\text{důchod} = x * RD + (1 - x) * \text{PAYG}, \text{ kde}$$

$$x = (\text{rok narození} - 1945) / (1975 - 1945),$$

RD = rovný důchod,

PAYG = standardně počítaný důchod PAYG DB

Pojistná sazba činí pro tyto ročníky 20 % z odvedeného příjmu.

- Lidé narození v roce 1975 a mladší budou pobírat 100 % rovný důchod, jenž je mzdově valorizovaný. I zde dosahuje pojistná sazba výše 20 %.

Věková hranice odchodu do důchodu se bude zvyšovat dle současného tempa (každoročně o 2 měsíce pro muže a o 4 měsíce pro ženy) až na hranici 65 let pro muže i (všechny) ženy. Následně se pro obě pohlaví zvýší důchodový věk od konce třicátých let nejdříve o 2 měsíce a později o jeden měsíc ročně. Tím dojde k tomu, že na konci horizontu projekce (v roce 2100) bude důchodový věk mužů i žen dosahovat 71 let.

Součástí návrhu ODS bylo zavést tzv. doplňkové schéma, ze kterého bude mít každý důchodce nárok na určité procento z hrubé mzdy svých potomků, což znamená, že čím víc dětí občan vychoval, tím bude jeho doplňkový důchod vyšší. [5], [19]

4.2.2 Výsledky varianty

Proces postupného přechodu na systém rovného důchodu může v celém horizontu projekce vést k poklesu výdajů důchodového systému, a to především díky prodlužování věkové hranice pro odchod do starobního důchodu. Přechod ze současně vypláceného DB důchodu na nižší rovný důchod je příčinou toho, že výdaje důchodového systému klesají ze současných 8,4 % podílu na HDP až na úroveň 6 % HDP kolem roku 2030, kde zůstávají do konce horizontu projekce.

⁴ Vychází se z ročníků narození jedinců, které jsou kritériem pro zařazení do následujícího systému.

Na druhou stranu zde existují rizika na straně výdajů, která nebyla do modelu zahrnuta. Jedním z těchto rizik je možné odtržení vývoje výše starobních a invalidních důchodů. Pokud dojde k relativnímu poklesu starobních důchodů, může to na druhé straně znamenat zvýhodnění odchodů do invalidních důchodů, které tímto určitě početně vzrostou. Zároveň v rámci rovného důchodu dojde k postupnému snížení náhradového poměru až na cílovou hranici 20 % průměrné mzdy v ekonomice, což může znamenat narušení sociální udržitelnosti.

Implementace systému rovného důchodu jistě s sebou přinese počáteční výpadek na straně příjmů, což povede k propadu salda důchodového systému do deficitu ve výši zhruba 1,8 % HDP. Následně se však systém postupně vrací k vyrovnané úrovni a to zejména díky poklesům výdajů důchodového systému. Lze očekávat, že od roku 2035 se bude balance systému stabilizovat v pásu od -0,3 % do +0,3 % HDP.

Po dosažení věkové hranice systém neustále motivuje k odchodu do starobního důchodu, protože dodatečný rok na trhu práce neznamena zvýšení v budoucnu vypláceného starobního důchodu. Pro jedince je tak nejvýhodnější odejít do důchodu na věkové hranici, neboť tento systém neumožňuje předčasný odchod do důchodu. Situace v rámci mikrofinančních kritérií se pro muže a ženy nejeví příliš odlišná. U obou pohlaví je vývoj v čase téměř shodný, jisté odlišnosti jsou v úrovni na počátku projekce. Nižší věková hranice u žen společně s jejich delší dobou dožití a vyšší čerpání některých náhradových dob jsou příčinou toho, že je u žen v současnosti vnitřní míra výnosu a náhradový poměr vyšší než u mužů. [5]

4.2.3 Varianta ODS z 16. listopadu 2006

MPSV postoupilo v přípravě důchodové reformy. Podle místopředsedy vlády a ministra práce a sociálních věcí RNDr. Petra Nečase bude hlavní prioritou zahájení důchodové reformy, která bude vycházet ze široké shody demokratických politických sil a zajistí dlouhodobou finanční stabilitu celého důchodového systému. Podle něj reálně hrozí, že bez reformy začne už od roku 2010 narůstat deficit důchodového účtu kolem 10 miliard korun ročně. V současné době má ODS připravenou první pracovní verzi paragrafovaného znění reformy. Jedná se však zatím pouze o prototyp, jenž musí být podroben přísným zkouškám v podobě připomínkového řízení (nejdůležitější připomínky budou od zástupců všech politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně PČR).

Návrh reformy Petra Nečase je rozdělen do tří etap:

1. etapa důchodové reformy (termín 31.12.2007):

- pokračování ve zvyšování důchodového věku až na 65 let;
- prodloužení minimální délky doby pojištění z 25 let na 35 let, (resp. z 15 na 20);
- zavedení maximálního vyměřovacího základu pro pojistné;
- zrušení doby studia jako náhradní doby pojištění;
- hodnocení předadopční péče jako doby péče o dítě;
- automatická transformace plného invalidního důchodu na starobní při dosažení věku 65 let;
- zavedení částečného starobního důchodu, kdy by občan pobíral půl důchodu a při tom pracoval;
- zřízení samostatné kapitoly státního rozpočtu pro důchodové pojištění.

2. etapa důchodové reformy (termín 31.12.2008):

- oddělení majetku akcionářů a klientů u systému dobrovolného důchodového připojištění, včetně možnosti poskytovat různé zaměřené penzijní plány a odstranění garance nezáporného meziročního výnosu;
- zvýšení motivace k vyšším příspěvkům, vyšší participace zaměstnavatelů a omezení jednorázového vyrovnání u připojištění;
- snížení pojistného za předpokladu zavedení ekologické daně – její příjmy by nahradily výpadek ze sociálního pojistného.

3. etapa důchodové reformy (termín 31.12.2009):

- případné vytvoření dalšího dobrovolného spořicího pilíře důchodového systému založeného na možnosti opt-out. [19]

4.3 Varianta KSČM – parametrická optimalizace důchodového systému

4.3.1 Návrh varianty

KSČM počítá se zachováním současného stavu důchodového systému. Tento návrh počítá se zachováním doplňkového systému pro občany zcela dobrovolného a na prvním pilíři nezávislého. Rokem 2007 jsou posíleny příjmy důchodového systému o platbu státu ve výši zrušeného příspěvku na penzijní připojištění. Od roku 2012 je naplánováno převedení příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (1,6 %) do systému důchodového zabezpečení, což by způsobilo zvýšení sazby důchodového pojištění na 29,6 %.

Další změna je naplánována na rok 2015, kdy by měly být pro OSVČ zavedeny plné platby na sociální pojištění minimálně ve výši průměrné mzdy, což by znamenalo, že by OSVČ měsíčně odváděly minimální pojistné na důchodové zabezpečení ve výši 29,6 % z průměrné mzdy. Od roku 2020 by mělo dojít k převodu 10 % celostátního inkasa spotřebních daní do příjmů důchodového systému.

Od roku 2040 dojde ke zvýšení pojistné sazby důchodového systému o 3 procentní body na 32,6 %. K dalšímu navýšení pojistné sazby o 0,9 % na 33,5 % dojde v roce 2060, takovým způsobem, aby kumulované pojistné důchodového systému v roce 2100 bylo nulové. Rokem 2030 by docházelo k růstu věkové hranice pro odchod do důchodu pro muže i ženy (bez ohledu na počet dětí) o 4 měsíce za kalendářní rok, až po dosažení věku 65 let. Tato varianta počítá, že od roku 2008 dojde ke snížení míry nezaměstnanosti o 1 % ročně až na požadovanou 4 %. [5], [19]

4.3.2 Výsledky varianty

V roce 2007 zrušený příspěvek na penzijní připojištění převedený ve prospěch státního důchodového systému (0,1 % HDP) a v roce 2012 převedené zbytkové pojistné ze státní politiky zaměstnanosti vedou k posílení důchodového systému o 0,5 % HDP ročně. Na druhou stranu se ve stejné míře zhorší hospodaření ostatních částí státního rozpočtu, což znamená, že nedojde ke zlepšení salda veřejných rozpočtů.

Navržená změna na rok 2020 týkající se převodu 10 % celostátního inkasa spotřebních daní do důch. systému povede sice k vylepšení bilance, ale na úkor zhoršení hospodaření ostatních položek státního rozpočtu a celkově to nepovede k žádné změně salda rozpočtu. Pojistná sazba zvýšená od roku 2040 a poté do roku 2060 povede k růstu příjmů důchodového systému o 2,5 % HDP ročně, zároveň zde hrozí riziko zanedbání sekundárních efektů, jež mohou vést k růstu nezaměstnanosti a k přesunu části pracovní síly do šedé ekonomiky.

Celkový náhradový poměr zpočátku klesá, později se však vrací k výchozím hodnotám. V období předčasného důchodu a asi 2 – 3 roky po dosažení statutární věkové hranice motivuje důchodový systém občana k setrvání na trhu práce a odložení odchodu do důchodu. Toto působení se však začne projevovat až u generací narozených v roce 1960 a později. [5]

4.4 Varianta KDU-ČSL – částečné dobrovolné vyvázání (opt-out)

4.4.1 Návrh varianty

Základním principem této varianty je vybudovat důchodové zabezpečení na více zdrojovém financování. Umožní tak občanům převést část prostředků ze státního systému na vlastní kapitálový účet, a tím poskytuje dostatek prostoru pro vlastní odpovědnost občana. V okamžiku spuštění reformy mají jedinci mladší 50 let možnost vyvázat se částečně ze státního průběžného DB systému a odvádět část prostředků do fondového pilíře. Zároveň se zvyšuje statutární věková hranice pro muže a bezdětné ženy na 65 let, přičemž odpočítací mechanismus pro ženy s dětmi je zachován.

KDU-ČSL počítá s pojistnou sazbou do **státního důchodového pilíře** ve výši 28 % hrubé mzdy, z čehož na starobní důchody připadá 20 % hrubé mzdy a na nestarobní důchody 8 % hrubé mzdy. Výše takto stanovené pojistné sazby je pro vybrané skupiny obyvatel snížena:

- pro občany, kteří překročili statutární věkovou hranici pro odchod do důchodu, se snižuje příspěvková sazba pojistného na starobní důchodové zabezpečení odváděná do státního průběžného pilíře na polovinu (odvodová sazba tak činí 10 % pro nevyvázaného jedince a 6 % pro vyvázaného jedince);
- výhody pro rodiny s dětmi: pro rodiče se sníží pojistná sazba ve státním pilíři podle počtu dětí (o 1 % za jedno dítě, o 2 % za dvě děti a o 3 % za tři a více dětí), přičemž se tato sazba uplatňuje pouze po dobu výchovy dítěte (0 – 18 let);
- je zaveden také strop pro placení pojistného: jedinci s příjmy nad trojnásobek průměrné mzdy neodvádí pojistné na důchodové zabezpečení ve státním pilíři.

Pojistná sazba do druhého **fondového pilíře** bude mít rostoucí podobu. Sazba pro nově příchozí na trh práce bude činit v roce 2007 2 %, v roce 2008 4 %, v roce 2009 6 % a v roce 2010 sazbu 8 %. Sazba pro generaci, která již působí na trhu práce, je ve všech uvedených letech o 2 % vyšší.

Příjmy ze **státní pilíře** budou zvýšeny o příjmy, které plynou ze zvýšení nepřímých daní, kdy se sazba DPH zvýší z 5 % na 8 % a takto získaný výtěžek se použije na posílení příjmů důchodového systému. Výše důchodu ze státního pilíře se pro „vyvázaného jedince“ vypočte na základě následujícího vztahu:

$$(X + 0,6 * Y)/(X + Y), \text{ kde}$$

X = počet let, kdy člověk platil plnou sazbu do státního pilíře

Y = počet let, kdy člověk platil do státního systému sníženou sazbou.

Z **fondového pilíře** je vyplácen důchod v podobě doživotní anuity při použití různých úmrtnostních tabulek pro muže a ženy. Výše anuity závisí na její každoroční valorizaci ve výši inflace.

Návrh reformy KDU-ČSL je založen na třípilířovém modelu důchodového systému:

1. pilíř: reformovaný průběžně financovaný státní pilíř (vysoká míra solidarity)
2. pilíř: dobrovolný fondový (plná zásluhovost)
3. pilíř: dobrovolný doplňkový fondový (životní pojištění, penzijní připojištění) [5], [19]

4.4.2 Výsledky varianty

Během celého plánovacího období se saldo důchodového systému pohybuje blízko nuly. Podíl „vyvážaných jedinců“ se v čase sníží, a to v důsledku prodlužující se naděje dožití při zafixované věkové hranici pro mladší generace. Ženy díky delší naději dožití, nižší věkové hranici, nižšímu průměrnému příjmu a vyššímu podílu náhradních dob dosahují daleko vyšší míry výnosu ze státního pilíře.

V první polovině projekce se výdaje sníží z 8,4 % HDP na 6,3 % HDP v roce 2029, což vyplývá z omezení nově přiznaných a vyplácených důchodů a zvyšování odchodu do důchodu. Po roce 2030 dojde k růstu výdajů na důchody ve státním pilíři v důsledku odchodu populačně silných ročníků do důchodu. Celkový náhradový poměr se v navrhované variantě ustaluje v dlouhém období pod úrovní 30 %. Příčinou poklesu z výchozí úrovně 42 % jsou parametrické úpravy důchodového vzorce a valorizace. [5]

4.5 Varianta US-DEU – kombinovaný systém⁵

4.5.1 Návrh varianty

Zásadní roli hraje státní PAYG pilíř, jenž prochází parametrickými reformami, které zvyšují jeho ekvivalenci a posilují individuální soukromé důchodové připojištění. Dle této varianty je možný souběh pracovní aktivity a pobírání starobního důchodu.

Věková hranice se pro odchod do důchodu bude postupně zvyšovat až na 65 let, přičemž muži a bezdětné ženy dosáhnou této hranice od 1.1.2019 (ženy podle počtu vychovaných dětí nejpozději od 1.1.2031). Od roku 2032 se věková hranice u obou pohlaví zvýší o dva měsíce za každý kalendářní rok. Tento růst věkové hranice pokračuje až do roku 2043 na úroveň 67 let pro muže i ženy.

Dle této strany by pojistná sazba důchodového systému činila 28 % hrubé mzdy a občané, kteří se rozhodnou pro částečné dobrovolné vystoupení ze státního systému, musí spořit dodatečných 6 % jejich mezd a jejich celková příspěvková sazba tudíž činí 34 %. Od roku 2007 je uplatněna mzdová valorizace vyplácených důchodů. Důchod je vypočítán dle různých úmrtnostních tabulek jako *anuita*. [5], [19]

4.5.2 Výsledky varianty

Parametrické změny vedou k poklesu celkového náhradového poměru. K úsporám dochází také v segmentu nestarobních důchodů. Rizikem výdajové strany je značný pokles náhradového poměru u invalidních důchodů.

V krátkém a středním období dojde ke vzniku deficitu, který nepřekročí 0,5 % HDP ročně. Ve druhé polovině dvacátých let se systém dostane do přebytku, jenž později přesáhne 1 % HDP. V posledních dekádách projekce přebytek poněkud klesne v důsledku obnovení růstu počtu starobních důchodců.

Dlouhodobě se za daných předpokladů ze státního systému částečně vyváže přibližně 50 % mužů, avšak žádné ženy. Na mikrofinanční úrovni je patrný efekt parametrických reforem PAYG pilíře,

⁵ Pro porovnání zde uvádím i návrh této politické strany, i když již není členem Parlamentu ČR.

které v úhrnu snižují individuální náhradový poměr. Realizace opt-out vede po jisté době ke zvýšení náhradového poměru, jedná se však o důsledek vyšší příspěvkové sazby. [5]

4.6 Návrh pracovní skupiny Vladimíra Bezděka

Počátkem roku 2004 se předsedové parlamentních politických stran shodli v nutnosti společného hledání řešení důchodové reformy. Z tohoto důvodu byl jmenován Tým expertů (jeho složení uvedeno v příloze č.4), který se skládal ze zástupců politických stran, Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva financí a Úřadu vlády. Koordinátorem pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě se stal Vladimír Bezděk z ČNB, který měl ze strany Týmu expertů za úkol analyzovat výše uvedené představy jednotlivých politických stran o podobě reformy stávajícího důchodového systému. Koordinátorem byla vytvořena pracovní skupina složená zejména z expertů Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva financí a pracovníků nominovaných jednotlivými politickými stranami.

Úkolem pracovní skupiny bylo vypracování, analýza a porovnání různých variant důchodové reformy v ČR za použití předem definovaných vstupních podmínek a vyhodnocovacích kritérií. První předběžné výsledky mohly být alespoň částečně k dispozici do konce roku 2004. Závěrečná zpráva byla předložena Týmu expertů v závěru června 2005. [5]

4.6.1 Základní varianta

Tato varianta vychází z vývoje současného důchodového systému bez reformy a představuje vývoj důchodového systému za předpokladu, že by nedošlo k žádným legislativním změnám a vláda by udržovala pouze minimální valorizace důchodů stanovené zákonem. Hlavním záměrem této varianty bylo prokázat rozsah problémů a položit základ pro hodnocení efektů různých parametrických úprav.

Přes nezměněnou legislativu nezůstává však důchodový systém rigidním. Existuje v něm několik podstatných parametrů, jejichž vývoj je ovlivněn samotným rozhodnutím vlády. Konkrétně se jedná o redukční hranice, základní výměru důchodu a způsob valorizace důchodů stanovené zákonem.

Výkonný tým se pro účely kalkulace základní varianty rozhodl stanovit hodnoty těchto parametrů následujícím způsobem:

- indexace základní výměry: dle vývoje průměrné mzdy,
- indexace redukčních hranic: dle vývoje průměrné mzdy,
- valorizace vyplácených důchodů: $CPI + 1/3$ růstu průměrné reálné mzdy.

Dle základní varianty zůstává příspěvková sazba na úrovni 28 %, což by způsobilo, že příjmová strana důchodového systému je ve vztahu k HDP v podstatě stabilní. Výdajová strana zahrnuje výdaje na starobní a nestarobní důchody a náklady na administrativu ve výši 1,8 % příjmů důchodového systému. Tyto výdaje zaznamenávají zpočátku mírný pokles způsobený zejména předpokládanou mzdovou valorizací, ale poté začínají opět růst. Základní varianta počítá, že v následujících 50 letech dojde k růstu výdajů zhruba o 52 %. Do roku 2025 dosahuje tento systém mírných finančních přebytků, následně se však zvyšuje deficit důchodového systému, jehož výše se pohybuje od poloviny padesátých let kolem úrovně 4,4 % HDP.

Celkový náhradový poměr vypočtený jako poměr průměrného vypláceného starobního důchodu a průměrné hrubé mzdy v dané ekonomice, se díky nižší než mzdové valorizaci a prodlužování věkové hranice odchodu do důchodu snižuje z úrovně 42 % postupně na 37 %, později se však stabilizuje na úrovni kolem 38 % průměrné hrubé mzdy.

Vnitřní míra výnosu, která vyjadřuje, při jaké úrokové míře by muselo být odvedené pojistné ukládáno, aby jedinec mohl získat dané důchody, se ve středním až dlouhém období mírně snižuje. Systém důchodového zabezpečení i přesto nadále poskytuje výnos přibližně 5,5 % ročně s průměrným a podprůměrným celoživotním výdělkem. Vývoj tohoto ukazatele je ovlivněn několika vzájemně se částečně kompenzujícími faktory:

- postupné prodlužování věkové hranice pro odchod do důchodu,
- postupné prodlužování doby dožití,
- mzdový vývoj v devadesátých letech.

Následující tabulka uvádí jednotlivá makrofinanční a mikrofinanční ukazatele této základní varianty. [5]

Tabulka č. 7: Základní přehled makroekonomických a mikroekonomických výsledků základní varianty.

	2005	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080	2100
Makroekonomická kritéria										
Příspěvková sazba (% hrubé mzdy)	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0	28,0
Příjmy (% HDP)	8,5	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4	8,4
Výdaje (% HDP)	8,4	8,0	8,2	9,1	11,0	12,4	12,7	12,5	12,6	13,0
Saldo (% HDP)	0,2	0,4	0,2	-0,7	-2,6	-4,0	-4,3	-4,3	-4,0	-4,5
Kumulované saldo (% HDP)	0,3	2,4	6,3	4,4	-12,0	-42,7	-88,5	-127,2	-166,2	-244,1
Celkový náhradový poměr (%)	42,1	39,7	37,4	37,0	37,9	38,2	37,9	38,0	38,2	38,0
Mikroekonomická kritéria										
<i>Muž – PTJ s průměrnou mzdou</i>										
Hrubý náhradový poměr (%)	64,6	62,0	57,8	57,4	57,3	57,2	57,2	57,2	57,2	57,1
Vnitřní míra výnosu (%)	6,3	6,4	6,4	6,0	5,6	5,5	5,5	5,6	5,6	5,7
<i>Žena – PTJ s průměrnou mzdou</i>										
Hrubý náhradový poměr (%)	82,4	76,7	66,5	63,0	62,9	62,9	62,8	62,8	62,8	62,8
Vnitřní míra výnosu (%)	7,5	7,6	7,4	6,7	6,3	6,2	6,2	6,1	6,1	6,2

Zdroj: Závěrečná zpráva pracovní skupiny Vladimíra Bezděka

4.6.2 Výsledky základní varianty

Při neměnné stávající legislativě a neměnných významných parametrů systému (valorizace, redukční hranice a základní výměra), se bude deficit systému dlouhodobě pohybovat na úrovni 4 – 5 % HDP ročně. Tento přepočet tedy prokazuje dlouhodobou finanční neudržitelnost, neboť systém bude v čase kumulovat dluh ve výši téměř 110 % HDP v roce 2065.

Výdaje dosahují nižších hodnot ve srovnání s dříve publikovanými návrhy politických stran. Nejdůležitějším faktorem je podmínka valorizace důchodů dle zákonem definovaného minima (tj. inflace plus jedna třetina růstu průměrné reálné mzdy). Stabilita důchodového systému do roku 2020 je pouze zdánlivá. Má-li být důchodový systém dlouhodobě finančně udržitelný, musel by během příštích dekád vytvářet vysoké přebytky, z nichž by se mohly hradit budoucí vysoké deficity způsobené rychlým nárůstem výdajů po roce 2020. Tzn., že silné populační ročníky musí v období pracovní aktivity vytvářet „rezervní fond“, z kterého se budou financovat jejich budoucí důchody.

V celém horizontu projekce zabezpečuje systém poměrně vysokou míru náhrady, která je měřena celkovým náhradovým poměrem. Ten se dlouhodobě udržuje na úrovni okolo 38 % průměrné hrubé mzdy, a to díky v čase dynamicky rostoucí úrovni reálné hodnoty starobního důchodu. Důchodový systém umožňuje získat ženám vyšší výnos než mužům, a to díky zejména jejich nižší věkové hranici a existenci vyšších bezpříspěvkových dob. Zároveň ženy profitují z delší doby dožití. [5]

4.7 Vlastní názor k návrhům důchodové reformy jednotlivých politických stran

- Hodnocení návrhu ČSSD

Na začátek je pozitivní uvést, že sociální demokracie již připouští, že důchodový systém je v dnešní době neudržitelný a že je třeba ho zreformovat ve smyslu úspory výdajů. Ještě před takovými pěti lety odmítala tato strana zcela kategoricky, že by bylo třeba cokoliv s důchodovým systémem dělat.

Pokrok v návrzích ČSSD cítím jako celkem pomalý. Návrh reformy v režii ČSSD spoléhá na přenastavení parametrů uvnitř stávajícího systému, místo aby se snažil vystoupit mimo dlouhodobě

neudržitelný koncept průběžného financování důchodů. Důchodový systém zůstane průběžný, bude disponovat stejným množstvím finančních prostředků vybraných aktuálně od ekonomicky aktivních osob. Pojistné zůstane na stejné výši. Nic se nevyřeší, **pouze se budou peníze jinak rozdělovat**. Dlouhodobé řešení vidí návrh ČSSD v aplikaci „zdánlivě definovaných příspěvků“.

NDC systém funguje velmi jednoduše: každý účastník systému odvádí své příspěvky úplně stejně jako dnes, tedy do státního rozpočtu. Stát tyto odvody stejně jako dnes okamžitě utratí a zaplatí z nich důchody pro stávající důchodce. V tomto systému se nic nešetří a nic nikam neinvestuje. Pověřený úřad na konci roku napíše každému účastníkovi systému dopis, ve kterém ho seznamuje s tím, kolik mu vede na účtu „zdánlivých“ příspěvků, jak je za poslední rok „zdánlivě“ zhodnotil a na jaký důchod by mu tyto „zdánlivé“ úspory stačily, když se rozhodne odejít okamžitě do důchodu. Prakticky se jedná jen o osoby starší šedesáti let, kteří se mohou rozhodnout, že je důchod dostatečný a požádat si o jeho výplatu. Doposud se zdá, že do důchodů bude vnesen pořádek, lidé budou vědět kam, kolik a proč odvádějí a budou se snažit pracovat co nejvíce, neboť jen tak si budou moci zajistit dostatečný důchod. Problém je však v penězích, resp. v daních. Na vyšší důchody nebude systém NDC nikdy mít dostatek prostředků. Nikde nejsou žádné reálné zdroje, které by „zdánlivý“ nárok jakkoliv garantovaly. Všechny důchody se nadále financují stále jen z příspěvků vybraných od zaměstnanců, kterých bude ve srovnání s dneškem velmi málo.

Budou-li plně zachovány dosud vzniklé nároky, bude průměrný důchod o dost nižší než dnes. Výhodnější než současný systém to bude jen pro lidi s vysokými příjmy (asi 20 %), ostatní na to spíše prodělají. Nejméně 20 % lidí bude potřeba doplácet na minimální důchod, což znamená další nároky na státní rozpočet. Lze však na druhou stranu očekávat, že zavedení „zdánlivých“ účtů a informování lidí o tom, jak moc odvádějí a jak málo dostávají zpět, zviditelní zoufalou neefektivnost důchodového systému.

- Hodnocení původního návrhu ODS (rovný důchod)

Dle mého názoru je původní návrh ODS na vyřešení důchodů nejradikálnější ze všech stran. ODS by zachovala jen zeštíhlený státní, průběžně financovaný pilíř, který by garantoval důchod zhruba v poloviční úrovni ve srovnání s dneškem. Všichni obyvatelé by dostávali stejný důchod, čímž by odpadlo administrativně náročné sledování mezd a výpočty důchodů. Vše ostatní by bylo dobrovolné pojištění na důchod, tedy vlastně se bude jednat o smíšený systém, což je zcela v pořádku.

Velmi se mi líbí návrh snížení povinné platby do průběžného systému na 20 %, čímž se zvýší příjem domácnosti a zároveň i prostor pro soukromé dobrovolné zabezpečení na stáří. Na druhou stranu mám jisté obavy, že hladina rovného důchodu na úrovni pouze 20 % průměrné mzdy (v podstatě představuje náhradový poměr ve výši 20 %), bude pro značnou část občanů ČR pravděpodobně neúnosnou. Domnívám se také, že většina obyvatel se nebude chtít nebo dokonce umět v produktivním věku uvážlivě a rozumně starat o své stáří, což by mělo negativní vliv na výši pobíraného důchodu ve stáří. V ČR stále vládne fenomén toho, že se občané až příliš spoléhají na základní státní důchodové pojištění. Individuální zabezpečování se na stáří vlastními silami se v české společnosti zatím dostatečně neprosazuje. Je využíváno spíše jako výhodná a užitečná forma spoření volných finančních prostředků.

Jako další problém, který souvisí s výše uvedenou problematikou, je implementace reformy na český kapitálový trh, který dle mého názoru není dostatečně připravený a schopný nabízet dlouhodobě orientované produkty, jež by uspokojily potřeby soukromých investic na stáří. Původní návrh ODS je velmi odvážnou konstrukcí, která však ve středoevropském prostoru se silnou poptávkou po státních důchodech nemá mnoho nadějí na úspěch. Jako možné řešení bych viděla doplnění o prvky ve formě například povinného spoření na důchod.

- **Hodnocení návrhu KSČM**

Varianta KSČM počítá se zachováním současného stavu důchodového pojištění a navrhuje pouze parametrickou optimalizaci současného systému, který v podstatě zajišťuje vysoký náhradový poměr při značné solidaritě systému.

Problematika týkající se převedení pojistného z nezaměstnanosti na důchody, popř. vyplácení invalidních a pozůstalostních důchodů z jiného zdroje, nepovažuji za řešení problému.

KSČM také počítá se zvýšením vyměřovacího základu pro OSVČ, čímž by se mohly zvýšit celkové výdaje a tím by se systém stal opět finančně neudržitelným.

- **Hodnocení návrhu KDU-ČSL**

Varianta KDU-ČSL založená na představě částečného vyvážení se ze státního pilíře poskytuje možnost pro vznik kapitálového pilíře a tím i vyvážené kombinace průběžného a fondového. Tím by bylo možné vybudovat důchodové zabezpečení na více zdrojovém financování a odlehčit tak

státnímu rozpočtu. Bohužel i zde mám jisté obavy, že tohoto navrhovaného systému nevyužijí lidé s nižšími příjmy a lidé, kteří se spoléhají na základní státní důchodové pojištění. I proto si myslím, že se řada pojištěnců přiblíží k hranici chudoby. Negativním dopadem pro důchodce je i fakt, že vyplácené důchody budou valorizovány cenově, což znamená, že čím bude důchodce starší, tím se jeho důchod relativně zmenší.

- **Hodnocení návrhu US-DEU**

I Unie svobody navrhovala sérii úsporných opatření v rámci stávajícího průběžně financovaného systému (zvýšení věku pro odchod do důchodu až na 65 let, zpřísnění přiznávání starobních i invalidních důchodů,...). Všechna tato opatření jsou nevyhnutelná a budou jistě součástí kterékoliv důchodové reformy. Samy o sobě však stačit nebudou, a proto i Unie svobody navrhuje zavést systém „zdánlivě“ definovaných příspěvků. Unie svobody si však uvědomuje nedostatečnost NDC a navrhuje ve svém programu i zavedení „kombinovaného systému“, který lze považovat za více pilířový systém se smíšeným financováním, kdy alespoň část důchodu bude financována ne průběžně, ale kapitálovým způsobem (úsporami). Líbí se mi, že US-DEU umožňuje dobrovolné převedení malé části odvodu na důchodové „pojištění“ na soukromý spořicí účet. Šlo by tedy o reformu dobrovolnou, kdy by (podle US-DEU) stát přechod na více pilířový systém podporoval daňovými úlevami.

US-DEU navíc navrhuje, aby lidé mohli do důchodových fondů spořit jen 2 % své mzdy. Podle mě jde o velmi malou částku, která velmi omezí potenciální výhody fondového systému.

4.8 Postoje veřejnosti k českému důchodovému systému a zabezpečení na stáří

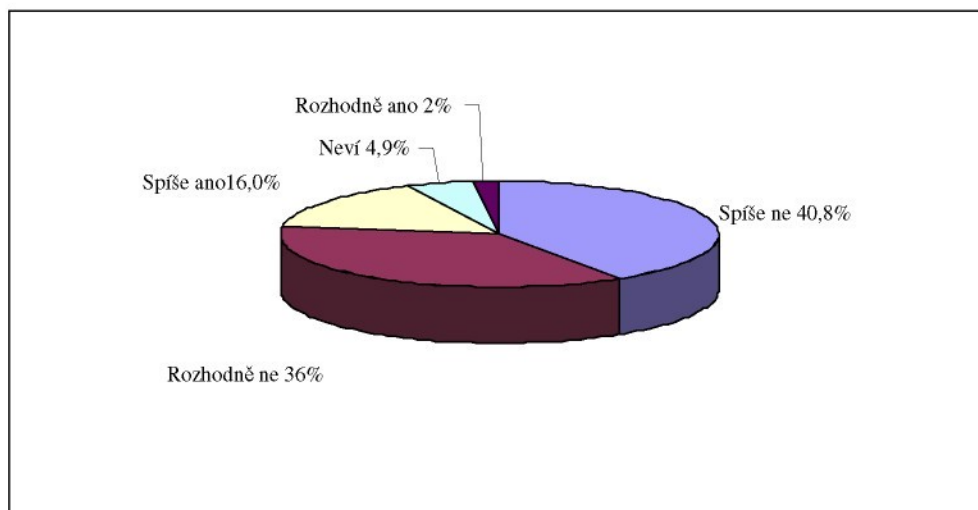
Jde-li o zabezpečení na stáří, spoléhají se občané ČR zejména na základní státní důchodové pojištění. Podle respondentů by státem vyplácený důchod měl tvořit více než dvě třetiny příjmů v důchodovém věku. Zabezpečování se na období důchodu vlastními silami se v české společnosti zatím dostatečně neprosadilo. Individuální zabezpečení v podobě životního pojištění a penzijního připojištění využívají obyvatelé ČR spíše jako výhodnou a užitečnou formu spoření volných finančních prostředků. Za závažné lze označit, že více než polovina populace nepovažuje soudobý důchodový systém jako celek za spravedlivý. Na druhou stranu za pozitivní lze označit výrazné kladné vnímání práce institucí správy sociálního zabezpečení.

1. nízká informovanost

O fungování stávajícího důchodového systému jako celku se obyvatelé ČR cítí být nedostatečně informováni. Zejména v otázce připravovaných reforem důchodového systému pocítuje populace rezervy v informovanosti. Obyvatelé ČR přitom jeví zájem především o základní obecné informace, které se týkají stanovení výše důchodů a zvyšování hranice odchodu do důchodu. Podobná situace je v oblasti systému penzijních fondů. I zde existuje určitý deficit obecné informovanosti o tom, jaké jsou vlastně možnosti klienta, jasné vysvětlení pravidel a celkový přehled o naspořených prostředcích.

Firma Factum Invenio realizovala podle zadání MPSV ČR projekt „Zavedení pravidelného výzkumu veřejného mínění o českém důchodovém systému“. Poslední vlna dotazování proběhla na přelomu roku 2006 a 2007. Výzkum byl složen ze tří fází: šetření pojištěnců (reprezentativní šetření veřejnosti, kvótní výběr dle věku, vzdělání, pohlaví, kraje a velikosti obce). Šetření OSVČ (reprezentativní šetření OSVČ, kteří mají samostatnou činnost jako hlavní, výběr dle odvětví podnikání, kraje a velikosti obce). Šetření zaměstnavatelů (reprezentativní výzkum firem ve třech velikostních kategoriích podle počtu zaměstnanců a podle odvětví, kraje a velikosti obce). Jako nejhůře informovaná se v rámci šetření ukazuje z hlediska systému nejzranitelnější část populace – obyvatelé spíše s nižšími příjmy a nižším vzděláním, kteří pracují v manuálních profesích. Následující tři grafy jsou výsledkem právě těchto šetření. [12], [23]

Graf č. 9: Informovanost obyvatelstva o chystaných změnách důchodového systému

Zdroj: www.factum.cz

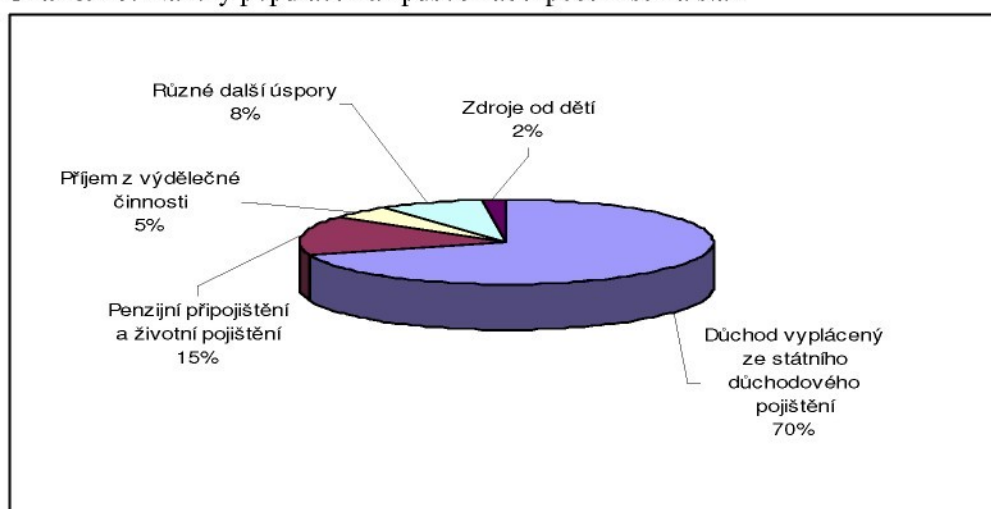
2. Zabezpečení se na stáří a spoléhání na stát

V otázce zabezpečení na stáří se lidé nejvíce spoléhají na státní základní důchodové pojištění. Dle respondentů by účast v něm měla být zachována i do budoucna. Státní pilíř je stále považován za centrální a nenahraditelnou součást důchodového systému a stát je pro veřejnost garantem fungování důchodového systému i jeho případných reforem.

Zatím se ještě v české společnosti neprosadilo zajišťování se na období důchodu vlastními silami. Základní finanční nástroje tohoto soukromého zabezpečení – životní pojištění a penzijní zabezpečení – využívá pouze část populace (životní pojištění využívá jedna čtvrtina populace a penzijní připojištění pak dvě pětiny). Systém penzijních fondů není považován významnou částí populace (59 %) za důvěryhodný. Jde-li o zaměstnance, z výsledků šetření rovněž vyplývá, že řada z nich se penzijního připojištění a životního pojištění neúčastní, i když mají možnost využívat nabídky příspěvku zaměstnavatele.

Z těchto základů vycházejí i představy veřejnosti o tom, jak by měla vypadat struktura důchodových příjmů. Státem vyplácený důchod by měl podle populace ČR tvořit celé dvě třetiny příjmů v důchodovém věku, pouze asi jedna šestina by měla plynout z penzijního připojištění a životního pojištění, zbytek by se měl skládat z různých zdrojů, a to hlavně z výdělečné činnosti a z dalších úspor. Na zdroje od dětí se obyvatelé ČR v otázce finančního zabezpečení v důchodu spoléhat nechtějí. Výše uvedená představa veřejnosti o ideální skladbě důchodových příjmů opět jasně ukazuje k silnému spoléhání se na státní pilíř důchodového systému. [12], [23]

Graf č. 10: Názory populace na způsob zabezpečení se na stáří

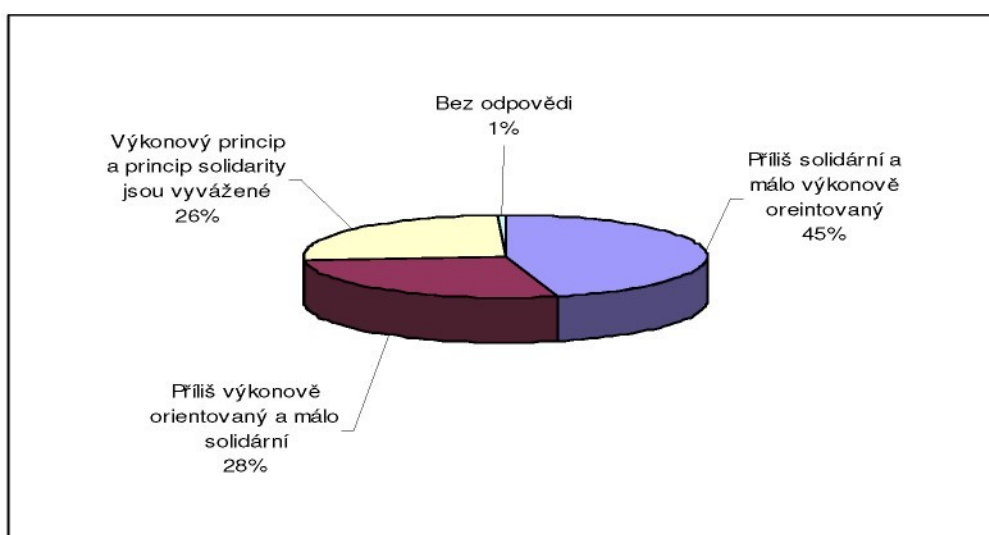

Zdroj: www.factum.cz

3. Vnímání spravedlnosti důchodového systému a institucí sociálního zabezpečení

V populaci ČR neexistuje obecná shoda o ideální alternativní koncepci důchodového systému. Polovina obyvatel ČR považuje současný systém za příliš solidární, jedna čtvrtina naopak za příliš výkonově orientovaný a dle zbývajících čtvrtiny jsou princip solidarity a výkonový princip vyvážené. Nedostačující legitimita systému je potenciální hrozbou tlaku veřejnosti na vyvážení se ze státního základního důchodového pojištění. Lidé s vysokoškolským vzděláním (59 %), OSVČ (58 %), pracující v nemanuálních profesích (56 %), lidé žijící ve velkých městech (55 %) a příznivci ODS (55 %) považují systém za příliš solidární. [12], [23]

Graf č. 11: Mínění české populace o současném důchodovém systému

Zdroj: www.factum.cz

4.9 Vlastní postoj a představa důchodové reformy

4.9.1 Vlastní stanovisko na současný systém

Rizikový způsob financování současného důchodového systému vyvolal nutnost důchodové reformy. Demografický vývoj jasně ukazuje, že zatímco počet ekonomicky aktivního obyvatelstva klesá, počet poživatelů starobního důchodu roste. Domnívám se, že prostor pro jakési „kosmetické“ úpravy systému je prakticky vyčerpán, nemluvě o tom, že v případě ekonomických potíží státu (vyvolány nižšími příjmy občanů, zvýšením počtu nezaměstnaných,...) může nastat riziko neschopnosti financovat systém ve velmi krátkém časovém horizontu. Provedení jakékoliv důchodové reformy musí být spjata s nastavením celé sociální politiky, která požaduje stále více zdrojů, neboť veřejný sektor je charakteristický právě pro svou velkou potřebu zdrojů. Sociální

dávky by na jedné straně měly zabezpečovat ochranu obyvatelstva v nouzových situacích a na druhé straně stimulovat k ekonomické aktivitě a zabránit vybudování prostředí pro vznik dobrovolné nezaměstnanosti. Problematika důchodového systému jako jedné části veřejného sektoru musí být nastavena tak, aby zajišťovala dostatečné a slušné důchody pro seniory a přijatelnou zátěž pro pracující.

Jak jsem již v určitých kapitolách mé práce uvedla, trpí současný systém státních důchodů nerovnováhou. Problémy jsou obecně známy: zvýšení výdajů ze systému díky zvyšující se délce dožití lidí a snížení příjmů do systému způsobené snížením porodnosti. Existuje několik metod, jak lze systém dostat zpět do rovnováhy, ne se všemi však stoprocentně souhlasím.

- Zvýšení daní

První metodou může být postupné zvyšování daní. Tento koncept předpokládá, že pracujících bude čím dál méně, ale důchodců čím dál více, a tak bude nutné, aby pracující odváděli čím dál vyšší daně. Tento koncept považuji za velmi problémový, neboť se domnívám, že by pracující mohli tento systém hodnotit za nespravedlivý a dokonce se bouřit. Budou totiž muset platit stále vyšší daně na financování života důchodců, ale nikde nebudou mít žádnou záruku, že by se jim tato „investice“ kdy vrátila. Budou muset platit stále více a přitom žít ve stále větší nejistotě, zda bude stát i jim schopen jednou zajistit přiměřené důchody. Čeho bych se bála více je problém, že by se systém mohl dostat do tak přemrštěné daňové zátěže, až by se lidem v produktivním věku mohlo zdát absurdní odevzdávat stále vyšší procento svých příjmů. Lidé by se mohli dokonce radikalizovat a navzájem podporovat v legitimaci občanské neposlušnosti a pro státní aparát by pak bylo stále obtížnější daně fyzicky vybírat.

Jako jisté východisko z tohoto popsaného negativního vývoje bych navrhovala omezení anonymity systému a posílení adresnosti. Pracující by neodevzdával část své výplaty do společného pytle anonymnímu státu, ale konkrétním důchodcům. Nemyslím si, že by tato psychologická „lest“ daňové břemeno pracujícím zmenšila, ale usuzuji, že pokud už má člověk někomu platit důchod, tak bude raději podporovat geneticky příbuzné než úplně cizí lidi. Podle této mé teorie se navrácením adresnosti vrátí do společnosti snaha zajistit si prostředky na stáří výchovou vlastních dětí.

- Snížení důchodů

Druhou metodou pro zajištění důchodové rovnováhy je postupné **snižování důchodů**. Představa je taková, že kvůli rostoucímu počtu důchodců a klesajícímu počtu pracujících budou důchodci pobírat čím dál menší důchody. I zde se obávám toho, že se budou důchodci časem bouřit, neboť budou považovat systém za nespravedlivý. Dokážu si představit větu: „*Když jsem pracoval a platil daně, byly důchody vyšší a teď, když mám pobírat důchod, je jeho relativní hodnota ke mzdě nižší než dříve; okradli mě*“. Důchodci by se mohli začít cítit trestáni za to, že neumírají. Klesající relativní příjem v poměru k okolí je pro většinu lidí jistě nepříjemnou záležitostí, která většinou způsobuje životní nespokojenost a psychickou nepohodu jedince.

Stejně jako v případě růstu daní bych se i zde v případě snižování důchodů obávala politické radikalizace a růstu sociálního napětí (zde mezigeneračního).

- Zvýšení důchodového věku

Třetí metodou pro zajištění rovnováhy v důchodovém systému je **zvýšení důchodového věku**. I zde zůstává stejná logika: protože je důchodců čím dál více a pracujících čím dál méně, je třeba, aby lidé odcházeli do penze stále později. V tomto případě zde nacházím jisté výhody – nebude třeba zvyšovat daně pracujícím a snižovat penze důchodcům. Myslím, že se v zásadě jedná o stejný krok jako snížení penzí s tím, že se to dá penzistům lépe marketingově „prodat“. Z matematického hlediska je pro zajištění důchodové rovnováhy jedno, zda se penzistům sníží důchody nebo zkrátí doba, po kterou je pobírají. Důležité zůstává, že jejich celkové nároky klesnou.

Cílem této teorie je dokázat, že ke zvýšení důchodového věku je už stejně nejvyšší čas. Ne však z ekonomických, nýbrž sociálních a psychologických příčin. Soudím, že se delší prací starších lidí zabrání nejen v pádu do relativní chudoby, ale především v pádu do společenské zbytečnosti. Zůstat co nejdéle v pracovním poměru je pro ně samé lepší, protože postproduktivní věk nemá v současném světě téměř žádnou společenskou funkci.

Podle mého názoru společnost pro jedince v postproduktivním věku stále žádnou prospěšnou společenskou funkci nenašla. Nešťastný rozdíl oproti minulosti je ale v tom, že období „přípravy“ na smrt dnes tvoří téměř čtvrtinu délky života, což si myslím, že je nepříjemné jak pro skupinu lidí v produktivním věku, tak pro skupinu lidí v postproduktivním věku. Z tohoto důvodu je třeba vrátit seniorům přijatelné společenské postavení, a proto navrhuji zkrátit dobu přípravy na smrt a prodloužit produktivní věk, protože nic smysluplného mezi tím podle mého názoru zatím neexistuje.

- Imigrace

Existuje řada názorů, že je míra porodnosti ve vyspělých demokratických zemích ovlivněna především životními názory a náladou ve společnosti. Lidé v mladém a středním věku volí takový způsob života, jenž se jim zdá nejvíce atraktivní a pohodlný. V současnosti je míra atraktivity výchovy dítěte ve srovnání s alternativními životními činnostmi poměrně nízká.

Odborníci konstatují, že pokud bude porodnost i nadále klesat, je dobré využít ekonomické **imigranty**. Na druhou stranu se v poslední době evropská veřejnost a její politické vedení staví k možnostem imigrace spíše rezervovaně. Otázkou zůstává tolik dříve propagovaná možnost navzájem se obohacujícího a harmonického soužití kultur.

Z mého pohledu může mít imigrace jak pozitivní, tak i negativní vliv na společnost. Na jedné straně by imigranti mohli vykonávat práce, které místní dělat nechtějí, a navíc za mnohem nižší mzdu. Na druhou stranu někteří imigranti odmítají vzdělávací a hodnotový systém hostitelské společnosti, čímž si zablokují cestu k ekonomickému úspěchu. Sami se pak považují za oběť nepřátelského prostředí a uzavírají se do ghett, ale sociální dávky neodmítají. Myslím si však, že se mnou popsané problémy týkají pouze malé části imigrantů, většina příchozích by se bez větších problémů integrovala, či dokonce asimilovala. Přesto se domnívám, že problematika imigrace do ČR by měla být předmětem rozsáhlé diskuse.

4.9.2 Vlastní představa důchodového pojištění

Cestou ven ze současné situace schodků důchodového systému je podle mého názoru změna základního principu financování důchodů. Alespoň na část důchodů by si lidé měli spořit sami, a to za využití soukromých penzijních fondů. Soukromé spoření poskytuje vyšší zhodnocení ukládaných prostředků a poskytuje tak do budoucna možnost financovat vyšší důchody při nižším odvodovém zatížení zaměstnanců. Důchody lidí by se skládaly z více zdrojů, role státu by se snížila, tzn. lidé se budou muset s největší pravděpodobností spolehnout kromě státu také na své úspory – ať dobrovolné, či povinné. To by byl v našich podmínkách nový prvek. Současné musí být uvedena jasná pravidla pro plynulý přechod na nový systém tak, aby nebyla poškozena žádná věková skupina obyvatel. Na druhou stranu je třeba vytvořit dostatečný prostor pro zvýšení znalosti a potřeby individuálního zabezpečení na stáří.

Návrh mého důchodového systému by se skládal ze tří pilířů:

I. pilíř – státní pilíř

Navrhovala bych, aby z prvního pilíře, který bude provozován v menším rozměru, byly poskytovány univerzální důchody všem lidem, kteří splní státem vymezené podmínky, např. občan ČR, který žije na území ČR po stanovenou dobu. Velikost tohoto důchodu by byla minimální, pro všechny občany stejná v závislosti na velikosti životního minima. V závislosti na vývoji a určení výše životního minima by se mohla velikost základního důchodu pohybovat v rozmezí 1,5 – 2 násobek životního minima.

Také jsem v rámci prvního průběžného pilíře přemýšlela o možnosti tzv. „opt-out“, což znamená, že by se dnes zaměstnaní lidé mohli částečně vyvázat z dnešního průběžného systému. Stát by potom těm, kteří by se přihlásili, snížil odvody na důchody z dnešních 28 % na např. 20 % a za to by jim samozřejmě poskytl také garanci minimálního příjmu ve stáří. Těch zbylých 8 % z mezd by si lidé povinně spořili u některého z penzijních fondů s podmínkou, že by si své úspory mohli vybrat až v okamžiku odchodu do důchodu, a to ve formě doživotního důchodu. Předpokládám, že zejména mladší lidé a lidé s vyššími příjmy by této možnosti využili, neboť by si tímto způsobem naspořili na vyšší důchody. Starší, hůře placení a opatrnější lidé by pravděpodobně s přechodem váhali. Na druhou stranu se domnívám, že by systém důchodového pojištění mohl být více nerovnoměrný, neboť bohatší se státu „vymaní“ a zajistí si vyšší důchod sami soukromými úsporami.

V otázce důchodového věku bych také prosazovala **zvyšování věku odchodu do důchodu**. Navrhovaných 63 let, při kterých půjdou muži a bezdětné ženy od roku 2013 do důchodu, bych postupně zvyšovala alespoň na věk 65 let, přičemž odpočítací mechanismus pro ženy bych zvýhodnila pro matky s více dětmi, kdy až maximálně do počtu šesti dětí by si žena mohla od základního důchodového věku za každé dítě odečíst po jednom roce. To znamená, že by se již neodečítaly pouze maximálně 4 roky, ale dle mého návrhu 6. Reaguji tím na neúměrně nízkou porodnost v ČR.

II. pilíř – fondové spoření penzijními fondy

Jako druhý pilíř důchodového systému bych navrhovala zavést povinné spoření, jak pro zaměstnance, tak i pro zaměstnavatele, kteří by odváděli ze mzdy určité procento. Například by toto procento mohlo činit těch 8 % z mezd zmíněných v 1. pilíři, tzn. 20 % do průběžného pilíře a těch 8 % do pilíře povinného spoření. Vzniká zde však otázka, jaké instituce by tento fondový

systém provozovaly. Rozhodně by to měly být instituce, které mají jisté zkušenosti z aktivního výběru, správy a investování peněz klientů, dostatečné know-how výplaty doživotních rent, kalkulace pojistné matematických principů atd. Samozřejmě, že jedním z kandidátů jsou stávající penzijní fondy. Mají již určitou historii výkonnosti a vybudovanou potřebnou infrastrukturu. Zaručenou výhodou by byla úspora transformačních nákladů. Z pohledu penzijních fondů by zavedení povinného spoření, které by bylo v jejich kompetenci, znamenalo jistou náročnost v administrativě. Tento problém by se týkal zejména několika prvních let zavedení povinných odvodů, ale předpokládám, že by s tím penzijní fondy až takové problémy neměly. Pokud by byl tento druhý pilíř provozován zmíněnými penzijními fondy, bylo by na místě zabezpečit, aby vnitřními účetními mechanismy bylo vedeno oddělené účetnictví a správa příspěvků na povinné spoření a dobrovolných příspěvků na penzijní připojištění. Nebyla by zde možnost využívat státních příspěvků, neboť poskytování státních příspěvků totiž na rozdíl od daňových úlev vede k podporování bohatých na úkor chudších. V tomto systému by měli všichni stejné možnosti.

Je možno si však zde představit i řadu dalších institucí. Na druhou stranu systém penzijních fondů u nás existuje již třináct let a nebyl poznamenán žádnými negativními vlivy, jako tomu bylo u nás v jiných částech sektoru finančních služeb.

Někteří ekonomové upozorňují na to, že přikázat lidem posílat peníze do nějakého fondu, je poměrně riziková věc. Domnívají se, že vláda, která povinné spoření prosadí, není schopna zajistit transparentnost, efektivitu, likviditu a kladný reálný výnos. Nejdůležitějším problémem, který je ekonomy zmiňován, je neslučitelnost povinného spoření s principy svobodné společnosti. Pro mnoho společenských myslitelů a ekonomů je prostě morálně nepřípustné někomu nařizovat, kolik peněz má kam ukládat a za jakých podmínek. Svobodnému člověku totiž nelze odepřít volbu nezúčastnit se tohoto projektu.

III. pilíř – dobrovolné zabezpečení

Spoléhat se na státní průběžný systém financování důchodů v době, kdy hrozí zvyšování počtu lidí v postproduktivním věku a snižování počtu lidí v produktivním věku, je nebezpečné. Je třeba, aby se lidé sami začali připravovat na důchod již během své ekonomické aktivity a převzali na sebe alespoň zčásti zodpovědnost za své finanční zajištění. Bohužel musím uznat, že se v naší zemi nejedná zatím o nijak populární opatření, ale jiné východisko není.

1) Životní pojištění

Produkt životního pojištění nepatří v našem státě mezi tak oblíbené produkty, jako je tomu v zahraničí. Většina lidí si při rozhodování o uzavření si životního pojištění říká, proč právě jemu by se mělo něco stát a proč by měl „zbytečně“ vyhazovat peníze. Bohužel zákon schválnosti funguje a řada lidí si sjedná životní pojištění až v okamžiku, kdy se jim něco přihodí. Stávají se bohužel nepříjemné události a klient v momentě, kdy bude potřebovat životní pojištění, bude nepojištěný. Jsem toho názoru, že je lepší mít uzavřené životní pojištění, než ho nemít sjednané a naschvál se něco stane. V této větě je jistě určitá pověřivost, přesto si spousta klientů životní pojištění uzavírá i bez ní. Uzavření životního pojištění považuji za zodpovědný krok ve svém životě, zejména za důležitou součást zabezpečení se na stáří.

Úpravu životního pojištění bych neměnila. Považuji podmínky a pravidla tohoto produktu za dostatečné a pro klienta i pojišťovnu výhodně nastavené. Především otázka možnosti daňových odpočtů se mi jeví jak pro klienta, tak i pro samotný stát velmi výhodná.

2) Penzijní připojištění

Obliba tohoto finančního produktu roste u lidí obrovským tempem. K vyšším důchodům však zřejmě ani penzijní připojištění nepomůže. Občané nahlízejí na něj spíše jako na spořicí produkt, než na nástroj zásadnějšího zabezpečení na stáří formou doživotních penzí.

Nejčastější měsíční platbou na penzijní připojištění, včetně příspěvku zaměstnavatele, je 500 Kč, čímž účastníci prostřednictvím nejvyššího státního příspěvku maximalizují svůj výnos. Nemyslím si, že by tato částka představovala dostatečné zabezpečení na stáří. Jako jedno řešení bych navrhovala valorizovat státní příspěvek. Státní příspěvek byl za dobu existence penzijního připojištění valorizován pouze jednou. Navrhuji proto další zvýšení státního příspěvku a zavedení dalšího příspěvku i pro úložky vyšší než 500 Kč měsíčně. Daňové úlevy totiž nejsou pro většinu obyvatel tak ekonomicky zajímavé a hmatatelné, jak by tomu mohlo být s případným zvýšeným státním příspěvkem.

V oblasti penzijního připojištění bych navrhovala snížení věku pro vstup do fondů. V současné době mohou penzijní připojištění uzavřít pouze osoby starší 18 let. Pokud by se věková hranice pro vstup do fondu snížila, mohli by tak rodiče či prarodiče spořit dětem v penzijním připojištění podobně jako je tomu u životního pojištění či stavebního spoření.

Mezi můj další návrh patří zvýšení motivace pro čerpání penzí. Aby si jedinci jako alternativu pro odchod do důchodu vybírali více penze než jednorázové vyrovnání, představuji si zavedení určitých slev a bonusů pro ty účastníky, kteří si zvolí starobní penzi místo jednorázového vyrovnání. Výhodné by bylo také zrušit zdanění výnosu při volbě penze.

Další mé návrhy spočívají ve větším zapojení zaměstnavatelů. Mohlo by dojít ke zvýšení daňových motivací pro zaměstnavatele, kteří ve stále větší míře přispívají na penzijní připojištění svých zaměstnanců. Navrhuji také, aby si účastníci penzijního připojištění mohli volit mezi různě rizikovými fondy (s různým zastoupením akcií) – jako je tomu například na Slovensku. Více rizikové fondy s vyššími výnosy by mohly být lákavé pro více mladších klientů.

3) Stavební spoření

Ačkoliv tento produkt nemá přímou souvislost se zabezpečením se na stáří, považuji ho za velmi výhodnou a bezpečnou formu spoření, tzn. je určen zejména pro konzervativnější klienty. Dobrým lákadlem pro klienty je vysoká státní podpora, která v současnosti činí 3 000 Kč.

4) Podílové fondy

Jedná se o univerzální a velmi jednoduchý způsob investování pro klienty, kteří se nespokojí s tím, že jim peníze v bance zbytečně leží a nevydělávají. Předností těchto investic je oddělení majetku investorů od majetku společnosti, čímž je zaručeno, že fond nemůže zkrachovat. Další výhoda tkví podle mého názoru v rozložení investičního rizika, kdy investiční společnosti nakupují velký počet různých cenných papírů a tím snižují riziko vysoké ztráty, která by mohla nastat při individuálním investování. Navíc společnost, která obhospodaruje fond, disponuje odbornými znalostmi a informacemi, které umožňují kvalifikovaná a rychlá investiční rozhodnutí.

Současný trend je takový, že největší část investic do podílových fondů směřuje především do zahraničních fondů, jejichž hlavními výhodami je jejich široká paleta, výhodné daňové podmínky jejich domicilů a i tradice jejich správců. Mezi nejoblíbenější fondy u nás patří fondy peněžního trhu, což vyplývá z konzervativnosti domácích klientů.

Na našem trhu působí penzijní fond, který jako první více investuje do akcií a má tedy pro dlouhodobý investiční horizont vhodnější strukturu portfolia. Jedná se o ČSOB Penzijní fond Progres.

Pro mladé lidi je podle mého názoru výhodné postupně investovat do podílových fondů, z nichž lze sestavit portfolio vyhovující všem věkovým a příjmovým skupinám. Jako velkou výhodu spatřuji v tom, že je možné s portfoliem v průběhu doby dynamicky pracovat. Ze začátku, kdy do důchodu zbývají desítky let, se vyplatí investovat především do akciových fondů a posléze portfolio „směrovat“ do defenzivnějších investic ve fondech dluhopisových a fondech peněžního trhu. Přitom platí, že čím blíže do důchodu, tím méně akciových fondů by mělo portfolio obsahovat.

Jak jsem již uvedla, navrhuji zavést v ČR trojpilířový systém důchodového zabezpečení, kdy by bylo z prvního povinného státního pilíře vypláceno jen určité minimum, ze druhého povinného fondového pilíře vypláceny naspořené peníze a třetí pilíř individuálního zabezpečení by byl založen na vlastní iniciativě občanů. Důvodem pro zavedení povinného fondového spoření je to, že by si každý občan platil sám na své dávky, čímž by dávky do systému byly vyšší. Naopak v průběžném systému zaplatí člověk do systému více, než z něho dostane později formou dávek. Tento systém by se plně týkal občanů např. ve věku 30 let a mladší, starším třiceti let by byla změněna skladba důchodu, jeho výše by však zůstala beze změny.

Tabulka č. 8: Vlastní návrh důchodového systému

Schéma navrhovaného důchodového systému		
I. pilíř	II. Pilíř	III. Pilíř
Povinný PAYG, dávkově definovaný. Platí všichni ekonomicky aktivní. Snížena role státu, univerzální důchod ve výši 1,5 - 2 násobek životního minima. Zvýšení důchodového věku, zvýhodnění odpočítacích mechanismů pro ženy.	Povinné fondové spoření pro všechny účastníky. Vedeno penzijními fondy, potřeba oddělení účetnictví a správy příspěvků na povinné spoření a na dobrovolné penzijní připojištění. Neposkytovány státní příspěvky.	Dobrovolné individuální spoření: životní pojištění, penzijní připojištění, stavební spoření, podílové fondy, investování,...

Zdroj: vlastní zpracování

4.9.3 Potřeba větší informovanosti jako podmínka úspěšné reformy

Je jisté, že není možné provést reformu bez účasti veřejnosti. Občané mají právo získat objektivní (nebagatelizující ani nepřehánějící) informace o stávajícím důchodovém systému a potížích, které ho čekají v budoucnu. Dostatečná informovanost občanů je nejen podmínkou pro získání podpory zvolené strategie důchodové reformy a jejího následného postupného naplňování. Především z důvodu optimalizace svého vlastního ekonomického chování potřebují občané objektivní informace. Zlehčování potíží důchodového systému může zapříčinit, že se lidé vlastními silami v dostatečné míře nezabezpečí na stáří, a tím se zvýší riziko výrazné chudoby v postproduktivním věku. Na druhou stranu přehánění rozsahu potíží v důchodovém systému může vést k nadměrné míře soukromých úspor a zbytečnému omezení disponibilního příjmu v době ekonomické aktivity.

Poskytnutí úplných, srozumitelných, správných a široce dostupných informací je jedním z nejdůležitějších úkolů vlády v odvětví důchodového systému a jeho reformy. Tento úkol se stává významnějším v situaci, kdy by reforma povinného důchodového systému vytvořila prostor pro vlastní rozhodování občanů. Pak je tedy kvalitní a široká informovanost veřejnosti jedním z klíčových předpokladů úspěchu reformy. [5]

ZÁVĚR

Pokud chceme najít ve vyspělých zemích dnes snad nejčastěji citované téma budoucnosti v ekonomických debatách, pak to jistě budou otázky spojené se stárnutím a s udržitelností stávajících penzijních systémů. Můžeme slyšet, že důchodové systémy jsou v krizi a nebudou do budoucnosti schopny naplnit dnešní očekávání svých budoucích klientů (důchodců). V zásadě je již dnes zřejmé, že budoucí penzisté budou muset počítat s tím, že relativně budou jejich důchody významně nižší než jsou důchody dnešních penzistů.

Problém je v tom, že budoucí populace pracujících je příliš malá na to, aby mohla „financovat“ budoucí množství důchodců na dnes očekávané úrovni důchodových dávek. Člověk nemusí být demografem nebo odborníkem na makroekonomii, aby dospěl k těmto jednoduchým závěrům. Téměř ve všech vyspělých zemích potvrzují demografická data jistý pokles porodnosti, a tedy i rostoucího podílu starších osob v populaci. Není tedy žádných pochyb o tom, že společnosti ve vyspělých zemích stárnou a jejich demografická tvář se výrazně mění.

I česká společnost se v současné době potýká s problémem stárnutí populace. Také zde je tento fenomén charakterizován rostoucím podílem osob ve vyšších věkových skupinách v závislosti na prodlužující se střední délce života a nízké porodnosti. Je také spojen se zvyšujícím se průměrným věkem.

Demografické prognózy očekávají růst průměrného věku ze současných necelých 40 let na skoro 48 let v roce 2065, kdy podíl osob ve věkové skupině nad 65 let bude činit více než 30% oproti současným necelým 14%. Fenomén stárnutí působí do všech oblastí závislých na demografické struktuře obyvatel, mezi které patří zejména důchodový systém.

Současný důchodový systém funguje na principu průběžného financování, kdy zaměstnané osoby odvádějí ze svých příjmů pojistné, které jsou určeny pro financování důchodů existujících penzistů. V současné době je tento systém ohrožen ze dvou stran. Rostoucí střední délka života, která bude zapříčiněna zejména poklesem úmrtnosti ve vyšších věkových skupinách, povede k růstu průměrné doby pobírání důchodu a tím zároveň i k růstu nákladů na jednoho důchodce a celkových nákladů na důchody. Naproti tomu nízká porodnost způsobí pokles počtu zaměstnaných osob a tím i pokles příjmů systému. Vliv obou těchto faktorů vyvolá rostoucí nerovnováhu v důchodovém systému a tím i samozřejmě dlouhodobou finanční neudržitelnost vyžadující provedení reformních kroků.

Všichni potenciální reformátoři důchodového systému by při své práci měli vycházet z toho, že je tento systém součástí sociální politiky a podle toho se jej snažit nastavit. Průběžný důchodový systém je do budoucnosti z finančního hlediska neudržitelný, proto je tedy nutné provést systémovou reformu. Nelze považovat za reformu pouze krátkodobé úpravy parametrů dnes fungujícího systému.

Předpokládám, že reformou důchodového systému nedojde pravděpodobně ke zvrácení demografických trendů, ale tato reforma by měla důchodový systém upravit tak, aby byl při daném vývoji dlouhodobě finančně udržitelný. Hlavní kritérium důchodové reformy je zajistit slušné a bezpečné důchody pro seniory a únosná a vypočitatelná zátěž pro ekonomicky aktivní. Důchodový systém bude jen tehdy správně nastaven, když nebude způsobovat vysoké schodky ve veřejných rozpočtech a poskytne všem lidem možnost se rozhodnout co možná nejflexibilněji kdy a za jakých podmínek chtějí odejít do důchodu.

Cestou ven z dnešní neutěšující situace schodků důchodového systému je podle mého názoru změna základního principu financování důchodů. Navrhuji možnost tzv. „opt-out“, tedy částečného vyvázání se z dnešního průběžného systému, kdy starobní důchod bude i nadále vyplácen ze státního pilíře, avšak jeho výše bude snížena na určitou univerzální dávku pro všechny obyvatele stejnou (možná podoba životního minima). Jako druhý pilíř bych navrhovala zavést povinné spoření, jak pro zaměstnance, tak i pro zaměstnavatele, kteří by odváděli ze mzdy určité procento. Tento pilíř by byl provozován penzijními fondy, které by musely zabezpečit oddělené účetnictví a správu příspěvků na povinné spoření a dobrovolných příspěvků na penzijní připojištění. Jako třetí pilíř by platilo dobrovolné zabezpečení se na stáří. V současné době je potřeba, aby se lidé sami začali připravovat na důchod již během své ekonomické aktivity a převzali na sebe odpovědnost za své finanční zajištění. Musím však připustit, že v naší zemi nejde zatím o nijak populární opatření.

Při tvorbě penzijních reforem hraje svou nezanedbatelnou roli také sociální dialog, tzn. je třeba naslouchat i sociálním partnerům, aby měl výsledný návrh co největší podporu. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že i s ohledem na to, že neexistuje žádné ideální řešení důchodové reformy, musí být rozhodnutí o budoucí podobě učiněno politicky, protože jsou to právě politici, kdo ponesou za toto rozhodnutí odpovědnost vůči všem skupinám obyvatel.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Odborné publikace

- [1] PŘIB, J. *Důchodové pojištění a související problematika*. 1. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-022-X.
- [2] PŘIB, J. *Kdy do důchodu a za kolik*. 6. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2005.
- [3] PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. *Důchodové pojištění v ČR..* 4. vyd. Praha: ASPI, 2004.
- [4] ŠULC, J. *Penzijní připojištění*. 2. vyd. Praha: GRADA Publishing, 2004. ISBN 80-247-0772-1.
- [5] Výkonný tým pro přípravu podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě. *Závěrečná zpráva*. Praha, 2005.
- [6] DUCHÁČKOVÁ, E. *Principy pojištění a pojišťovnictví*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2003. ISBN 80-86119-67-X.
- [7] VOSTATEK, J. *Sociální a soukromé pojištění*. 1. vyd. Praha: Kodex Bohemia, 2000. ISBN 80-85963-21-3.
- [8] IGLESIAS – PALAU, A. *Strengthening the private voluntary pension scheme in the Czech Republic*. Prepared for The World Bank 2003.

Odborné časopisy

- [9] HYZL, J., KULHAVÝ, M., RUSNOK, J. *Penzijní reforma pro Českou republiku*. Pojistné rozpravy. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2005, č. 16, s. 67 – 79. ISSN 0862-6162.
- [10] MESRŠMÍD, J. *Životní pojištění – stav a perspektivy*. Pojistný obzor. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2005, č. 9, s. 4 – 5. ISSN 0032-2393.
- [11] KRÁL, J. *Národní tripartitní seminář o důchodové reformě*. Pojistný obzor. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2006, č. 2, s. 3 – 4. ISSN 0032-2393.
- [12] VOBORSKÝ, R. *Postoje veřejnosti k důchodovému systému*. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2006, č. 12, s. 5 – 6. ISSN 0032-2393.

Právní normy

- [13] Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění v platném znění.
- [14] Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem v platném znění.
- [15] Zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření v platném znění.
- [16] Zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví v platném znění.

Internetové stránky

- [17] Český statistický úřad [online]. [cit. 12.12.2006, 5.2.2007]. Dostupné z: <www.czso.cz>
- [18] Česká správa sociálního zabezpečení [online]. [cit. 3.11.2006, 20.1.2007]. Dostupné z: <www.cssz.cz>
- [19] Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 22.2.2007]. Dostupné z: <www.mpsv.cz>
- [20] Ministerstvo financí [online]. [cit. 10.12.2006, 5.1.2007]. Dostupné z: <www.mfer.cz>
- [21] Reforma důchodu [online]. [cit. 16.11.2006, 15.1.2007]. Dostupné z: <www.reformaduchodu.cz>
- [22] Finance [online]. [cit. 1.12.2006, 20.1.2007]. Dostupné z: <www.finance.cz>
- [23] Měšec [online]. [cit. 29.12.2006, 18.4.2007]. Dostupné z: <www.mesec.cz>
- [24] Peníze [online]. [cit. 8.3.2007]. Dostupné z: <www.penize.cz>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1 – Prognózy výdajů na důchody.....	24
Tabulka č. 2 – Přehled sazeb pojistného.....	34
Tabulka č. 3 – Příjmy důchodového pojištění a výdaje na důchody.....	39
Tabulka č. 4 – Výdaje na důchody podle druhu důchodu.....	39
Tabulka č. 5 – Vývoj úhrnné plodnosti v ČR.....	41
Tabulka č. 6 – Struktura populace podle pohlaví a věkových skupin.....	41
Tabulka č. 7 – Základní přehled makroekonomických a mikroekonomických výsledků základní varianty.....	65
Tabulka č. 8 – Vlastní návrh důchodového systému.....	80
Graf č. 1 – Vývoj počtu poplatníků na jednoho důchodce.....	42
Graf č. 2 – Vývoj počtu poplatníků a důchodců.....	42
Graf č. 3 – Věkové složení obyvatel v roce 2010 a v roce 2050.....	43
Graf č. 4 – Tempo růstu životního pojištění v posledních 10 letech.....	45
Graf č. 5 – Vývoj počtu účastníků penzijního připojištění a přírůstek v %.....	47
Graf č. 6 – Počet nově uzavřených smluv a vývoj uspořené částky na stavební spoření.....	48
Graf č. 7 – Vývoj úspor českých domácností v termínovaných vkladech.....	49
Graf č. 8 – Vývoj úspor českých domácností v podílových fondech.....	50
Graf č. 9 – Informovanost obyvatelstva o chystaných změnách důchodového systému.....	70
Graf č. 10 – Názory populace na způsob zabezpečení se na stáří.....	71
Graf č. 11 – Mínění české populace o současném důchodovém systému.....	72

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Určení obecného důchodového věku podle roku narození (1 strana)

Příloha č. 2 – Přehled VVZ, KNVVZ a RVZ (1 strana)

Příloha č. 3 – Počet důchodců v období XII. 1996 – XII. 2004 (1 strana)

Příloha č. 4 – Tým expertů a pracovní skupina (1 strana)

Schéma – Komunikační toky v procesu přípravy podkladů pro důchodovou reformu (1 strana)

Příloha č. 1: Určení obecného důchodového věku podle roku narození

Rok narození	Muži	Ženy (podle počtu vychovaných dětí)				
		žádné dítě	1 dítě	2 děti	3 - 4 děti	5 a více dětí
1935	60	57	56	55	54	53
1936	60 + 2 m	57	56	55	54	53
1937	60 + 4 m	57	56	55	54	53
1938	60 + 6 m	57	56	55	54	53
1939	60 + 8 m	57 + 4 m	56	55	54	53
1940	60 + 10 m	57 + 8 m	56 + 4 m	55	54	53
1941	61	58	56 + 8 m	55 + 4 m	54	53
1942	61 + 2 m	58 + 4 m	57	55 + 8 m	54 + 4 m	53
1943	61 + 4 m	58 + 8 m	57 + 4 m	56	54 + 8 m	53 + 4 m
1944	61 + 6 m	59	57 + 8 m	56 + 4 m	55	53 + 8 m
1945	61 + 8 m	59 + 4 m	58	56 + 8 m	55 + 4 m	54
1946	61 + 10 m	59 + 8 m	58 + 4 m	57	55 + 8 m	54 + 4 m
1947	62	60	58 + 8 m	57 + 4 m	56	54 + 8 m
1948	62 + 2 m	60 + 4 m	59	57 + 8 m	56 + 4 m	55
1949	62 + 4 m	60 + 8 m	59 + 4 m	58	56 + 8 m	55 + 4 m
1950	62 + 6 m	61	59 + 8 m	58 + 4 m	57	55 + 8 m
1951	62 + 8 m	61 + 4 m	60	58 + 8 m	57 + 4 m	56
1952	62 + 10 m	61 + 8 m	60 + 4 m	59	57 + 8 m	56 + 4 m
1953	63	62	60 + 8 m	59 + 4 m	58	56 + 8 m
1954	63	62 + 4 m	61	59 + 8 m	58 + 4 m	57
1955	63	62 + 8 m	61 + 4 m	60	58 + 8 m	57 + 4 m
1956	63	63	61 + 8 m	60 + 4 m	59	57 + 8 m
1957	63	63	62	60 + 8 m	59 + 4 m	58
1958	63	63	62	61	59 + 8 m	58 + 4 m
1959	63	63	62	61	60	58 + 8 m
1960 a násl.	63	63	62	61	60	59

Zdroj: Příb J., Důchodové pojištění a související problematika

Zdroj: Příb J., Důchodové pojištění a související problematika

Příloha č. 3: Počet důchodců v období XII. 1996 – XII. 2004

v měsíci	starobní				invalidní		vdovský vdovecký	sirotčí	ÚHRNEM
	celkem	nekrácený	krácený trvale	krácený dočasně	plný	částečný			
celkem									
XII. 1996	1 760 331	1 749 528	7 235	3 568	404 756	120 743	98 118	57 058	2 477 673
XII. 1997	1 768 248	1 734 757	23 407	10 084	394 766	134 584	95 475	57 621	2 485 110
XII. 1998	1 816 181	1 733 679	66 153	16 349	387 888	140 675	88 902	55 139	2 521 243
XII. 1999	1 849 739	1 721 213	110 885	17 641	381 542	146 266	83 183	57 285	2 548 159
XII. 2000	1 878 555	1 702 846	156 420	19 289	377 679	150 809	77 545	55 273	2 567 885
XII. 2001	1 896 496	1 681 223	199 529	15 744	376 455	157 832	72 996	53 958	2 584 014
XII. 2002	1 883 314	1 659 163	210 960	13 191	378 433	166 405	70 729	54 401	2 577 798
XII. 2003	1 891 577	1 639 500	225 933	26 144	380 416	173 569	67 438	55 202	2 590 844
XII. 2004	1 923 728	1 648 673	250 683	24 372	384 203	179 173	63 374	54 020	2 625 685
muži									
XII. 1996	622 546	618 906	2 416	1 224	199 059	72 537	5 660	28 461	928 890
XII. 1997	622 725	610 398	8 686	3 641	194 354	77 957	6 554	28 526	930 799
XII. 1998	638 053	605 988	25 603	6 462	191 517	80 408	6 525	26 517	943 781
XII. 1999	650 189	597 884	44 310	7 995	188 746	82 587	6 817	27 180	956 350
XII. 2000	658 489	588 539	61 390	8 580	187 370	84 787	6 664	26 249	964 450
XII. 2001	664 092	579 347	77 807	6 938	187 258	88 696	6 708	25 409	973 120
XII. 2002	656 217	568 327	82 034	5 856	188 680	92 891	7 255	25 339	971 439
XII. 2003	657 771	559 274	87 433	11 064	190 456	98 562	7 532	25 453	978 920
XII. 2004	669 989	563 112	96 641	10 216	192 961	99 197	7 535	24 773	995 688
ženy									
XII. 1996	1 137 785	1 130 622	4 819	2 344	205 697	48 206	92 458	28 597	1 548 783
XII. 1997	1 145 523	1 124 359	14 721	6 443	200 412	56 627	88 931	29 095	1 554 311
XII. 1998	1 178 128	1 127 691	40 550	9 887	196 371	60 267	82 377	28 622	1 577 462
XII. 1999	1 199 550	1 123 329	66 575	9 646	192 796	63 679	76 366	30 105	1 591 809
XII. 2000	1 220 066	1 114 307	95 030	10 729	190 309	65 822	70 881	29 024	1 603 415
XII. 2001	1 232 404	1 101 876	121 722	8 806	189 197	69 136	66 288	28 549	1 610 894
XII. 2002	1 227 097	1 090 836	128 926	7 335	189 753	73 514	63 474	29 062	1 606 359
XII. 2003	1 233 806	1 080 226	138 500	15 080	189 960	77 007	59 906	29 749	1 611 924
XII. 2004	1 253 759	1 085 561	154 042	14 156	191 242	79 976	55 839	29 247	1 629 999

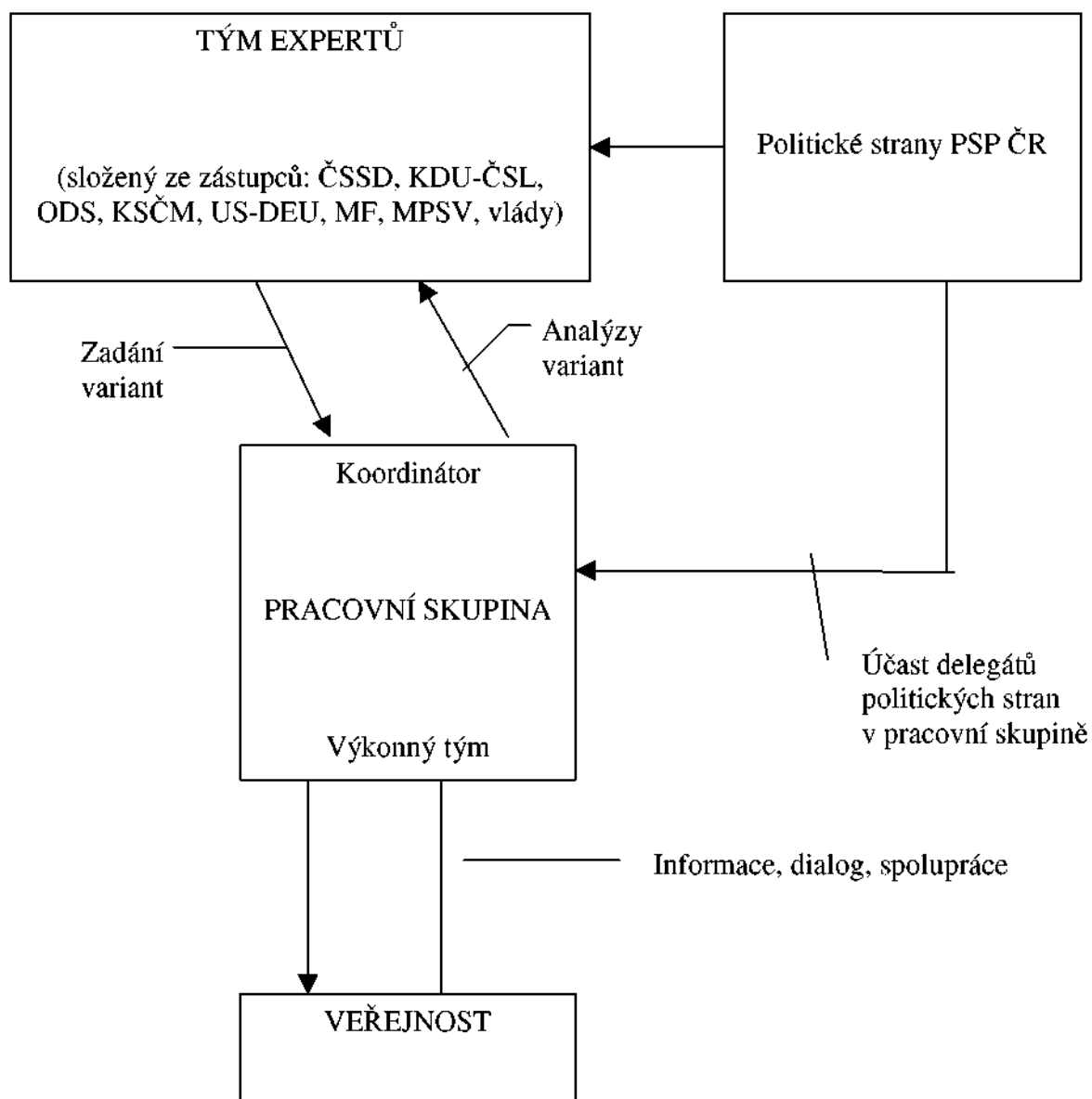
Zdroj: Česká správa sociálního zabezpečení

Příloha č. 4: Tým expertů a pracovní skupina

Tým expertů		
Politická strana	Členové	
ČSSD	Zdeněk Hájek	Vít Samek
KDU-ČSL	Ivo Foltýn	Adolf Jílek
KSČM	Jaroslav Gongol	Miroslav Opálka
ODS	Petr Mach	Vladan Majerech
US-DEU	Ivo Ludvík	Stanislav Volák
zástupce Úřadu vlády	Jarmila Škvrnová	
zástupce ministra financí	Tomáš Prouza	
zástupce ministra práce a sociálních věcí	Jiří Hofman	
Pracovní skupina		
Vladimír Bezděk (koordinátor)		
Výkonný tým	Delegáty politických stran	
Aleš Krejdl	Martin Fassmann	
Přemysl Pergler	Miroslav Hiršl	
Jan Škorpík	Ivo Ludvík	
Zuzana Šmídová	Vladan Majerech	
Zbyněk Štork	Vladislav Minář	
Tomáš Hochmeister	Bohumil Svoboda	
	Bohumír Rojíček	
	Stanislav Volák	

Zdroj: www.finance.cz

Schéma: Komunikační toky v procesu přípravy podkladů pro důchodovou reformu

Příloha č. 2: Přehled VVZ, KNVVZ a RVZ

Rok	VVZ (Kč)	KNVVZ	RVZ (Kč)
1986	2 964	6,3540	177 912
1987	3 026	6,2238	186 714
1988	3 095	6,0851	188 639
1989	3 170	5,9411	196 057
1990	3 286	5,7314	200 599
1991	3 792	4,9666	203 631
1992	4 644	4,0554	206 826
1993	5 817	3,2376	213 682
1994	6 896	2,7311	215 757
1995	8 172	2,3046	221 242
1996	9 676	1,9464	223 836
1997	10 696	1,7608	225 383
1998	11 693	1,6106	228 706
1999	12 655	1,4882	230 671
2000	13 490	1,3961	233 149
2001	14 640	1,2864	232 839
2002	15 711	1,1987	232 548
2003	16 769	1,1231	232 482
2004	17 882	1,0532	232 758
2005	18 809	1,0000	220 000

Zdroj: Český statistický úřad

VVZ = všeobecný vyměřovací základ

KNVVZ = koeficient nárůstu všeobecných vyměřovacích základů

RVZ = roční vyměřovací základ